

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

**Извештај о реализацији и резултатима завршног испита
на крају основног образовања и васпитања
у школској 2012/2013. години**

Београд, октобар 2013

Извештај о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2012/2013. години

Припрема

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Центар за вредновање и истраживања

Центар за испите

Директор

Мр Драган Банићевић

Лектор

Тања Трбојевић

Сажетак

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа, односно образовних стандарда за крај обавезног образовања и васпитања. Завршни испит су организовали и пратили Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз значајну подршку Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању” – ИПА 2008.

У циљу осигурања регуларности и квалитетног спровођења завршног испита припремљен је *Приручник за спровођење завршног испита* који садржи прецизан опис корака, процедура и одговорности свих учесника у завршном испиту. *Приручник* садржи *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина* и *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, које су усаглашене са принципима инклузивног образовања. Школе су упућене на могућност различитих врста прилагођавања завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом и за одрасле полазнике.

Ове године, као и претходне две, предузете су бројне активности и мере за осигурање квалитета сваког корака у реализацији испита. Међутим, упркос свим напорима који су учињени да се унапреде процедуре за припрему, организацију и спровођење завршног испита, начињени су пропусти у процесу штампања, чиме је доведена у питање регуларност овог испита. Без обзира на то што је Републичка комисија донела одлуку да се резултати завршног испита из јуна 2013. године не признају у распоређивању ученика у средње школе, због праведније селекције, анализа ових резултата дала је релевантне податке од значаја за доношење системских мера за унапређивање квалитета образовања и васпитања у основној школи.

У овом извештају приказани су резултати завршног испита за 67.784 ученика који су у јуну 2013. завршили осми разред у школама Републике Србије. Укупно 3.299 ученика полагало је завршни испит на једном од шест језика националних мањина на којима се одвија настава од првог до осмог разреда. Међу њима, највише је оних који су испит полагали на мађарском језику, а најмање на хрватском језику.

Просечно постигнуће ученика на тесту из српског језика, изражено у бодовима, износи 11,59, а из математике износи 10,86 од могућих 20 бодова.

Анализом образовних постигнућа у односу на области стандарда може се уочити да су ученици ове године на тесту из српског језика најуспешнији у области *Вештина читања и разумевање прочитаног*, док су најмање успешни у области *Граматика, лексика, народни и књижевни језик*. Када је реч о математици, ученици су најуспешнији у области *Обрада података*, док су најмање успешни у области *Алгебра и функције*.

Анализа просечних постигнућа ученика на тесту из српског језика на нивоу округа показује да се у распону републичког просека налази осам од 31 округа, а испод просечног постигнућа налазе се резултати ученика у 20 округа. На тесту из математике се у распону републичког просека налази десет од 31 округа, а испод просечног постигнућа налазе се резултати ученика у 17 округа. Ученици из Нишавског округа, Београда и Пчињског округа имају највише просечно постигнуће на оба теста.

За потребе утврђивања мера како би се унапредио рад школа на нивоу округа, приказана су постигнућа ученика на нивоу округа за све три године у којима је спроведен завршни испит. Уочено је да неки окрузи бележе већу варијабилност у просечним постигнућима, што није увек последица деловања образовних утицаја.

Постоји тенденција веома благог пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине. Једино се општине које припадају првој категорији развијености (изнад републичког просека) значајније издвајају по постигнућу. Ученици из осталих општина, без обзира на степен развијености, у просеку остварују слична постигнућа.

Утврђено је да су девојчице успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика. У односу на претходне две године, уочава се да се разлика у постигнућу ове две групе ученика незнатно смањује.

Резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина приказани су посебно за сваки језик. Међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали. Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика није могуће поуздано закључивати о резултатима које су остварили.

Од укупног броја ученика који су приступили завршном испиту, њих 14,1% су носиоци дипломе „Вук Караџић”. Окрузи у којима су ови ученици процентуално најзаступљенији су: Јабланички, Нишавски и Пчињски. Будући да постигнуће од 500 бодова представља републички просек, треба истаћи да је просечно постигнуће вуковаца на тесту из српског језика 598, а на тесту из математике 617 бодова. Стиче се утисак да се критеријуми за доделу ове дипломе тумаче у различитим окрузима на различите начине, о чему говоре постигнућа вуковаца на тестовима, која у неким случајевима не досежу ни републички просек.

Неочекивано висок проценат ученика остварује одличан општи успех на крају осмог разреда (43,2% ученика). Из српског језика највећи број ученика има оцену 5 (преко трећине), док из математике највећи број ученика има оцену 2 (преко трећине). Уз то, ученици са истим оценама остварују различит успех на завршном испиту. Критеријуми за школску оцену варирају од школе до школе, тако да на основу оцене не можемо бити сигурни у ниво знања ученика. То неке ученике доводи у фаворизован положај при упису у средњу школу.

У целини гледано, сви налази у Извештају који се односе на оцењивање у основној школи, показују да постоје озбиљни проблеми у вези са уједначавањем критеријума оцењивања. Процентуална заступљеност ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” и одличних ученика на крају осмог разреда и њихова постигнућа на завршном испиту, показују да су оцене недовољно информативне и да у њих не можемо имати поверење. У таквом контексту завршни испит посебно добија на значају, јер омогућава објективније сагледавање резултата базичног образовања у Србији.

Осим овог извештаја, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припрема извештаје о резултатима завршног испита сваке школе у Србији. На основу података у школским извештајима може се утврдити да ли ученици конкретне школе остварују стандарде постигнућа, каква су постигнућа ових ученика у односу на републички, окружни и општински просек и колико су ученици успешни у решавању појединачних задатака у тестовима. Школски извештаји о резултатима завршног испита основа су за планирање унапређивања наставе, а користе се и као докази о квалитету рада школе у поступку спољашњег вредновања рада.

Сви презентовани подаци и резултати анализа представљају добру основу за унапређивање процеса завршног испита, осмишљавање активности за пружање подршке школама у процесу самовредновања и вредновања и праћење индикатора образовања које је утврдио Национални просветни савет.

Садржај

1. Увод.....	1
2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији	3
3. Организација и спровођење завршног испита	6
3.1. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту	8
3.1.1. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом	8
3.1.2. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту полазницима школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих.....	10
4. Приказ резултата завршног испита – национални, окружни и општински ниво	11
4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2013. године	11
4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2013. године.....	13
4.2.1. Анализа образовних постигнућа на нивоу области стандарда постигнућа.....	14
4.2.2. Анализа образовних постигнућа на нивоу округа	16
4.2.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту на нивоу општине	22
4.2.4. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту по полу ...	25
4.2.5. Анализа образовних постигнућа ученика који су завршни испит полагали на језицима националних мањина	26
5. Школско оцењивање и резултати на завршном испиту	34
5.1. Оцењивање ученика у основној школи	34
5.1.1. Анализа образовних постигнућа ученика носилаца дипломе „Вук Караџић”	35
5.1.2. Анализа образовних постигнућа ученика у односу на општи успех и школске оцене	39
5.2. Школски извештаји	44
6. Закључци и препоруке.....	455
Прилози	

1. Увод

Ученици осмог разреда основне школе приступили су завршном испиту 17. и 18. јуна 2013. године, чиме су испунили обавезу прописану Законом о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09). Као системска мера за осигурање квалитета образовања и васпитања, уз уважавање искустава из двогодишње реализације завршног испита и овогодишњи завршни испит дао је релевантне податке о резултатима учења из српског, односно матерњег језика и математике на крају основне школе и то на више нивоа – националном, окружном, општинском и школском. На испиту је процењиван степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа у основном образовању и васпитању. Без обзира на то што је Републичка комисија донела одлуку да се резултати завршног испита из јуна 2013. године не признају у распоређивању ученика у средње школе, због праведније селекције (тестови из српског језика били су доступни неким ученицима пре полагања), анализа ових резултата дала је релевантне податке од значаја за доношење системских мера за унапређивање квалитета образовања и васпитања у основној школи. Додатни разлог за анализу ових резултата је то што су ученици решавали тест из математике, који је као резервни дистрибуиран школама непосредно пред полагање, тако да је била искључена могућност неовлашћене употребе пре почетка испита.

Завршни испит су, као и претходне две године, организовали и пратили Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, уз значајну подршку Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању” – ИПА 2008.

Запажања о спровођењу завршног испита и налази о постигнућима ученика приказани су у *Извештају о реализацији и резултатима завршног испита на крају основног образовања и васпитања у школској 2012/2013. години* који је припремио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања (Центар за вредновање и истраживања и Центар за испите), у оквиру својих надлежности које се односе на пружање стручне подршке Министарству просвете, науке и технолошког развоја, Националном просветном савету и школама по питању осигурања квалитета и прикупљања и обраде података.

У овом извештају дате су основне информације о концепту и програму завршног испита, као и о новинама које су овим испитом уведене. Осим тога, приказани су кораци у организацији и спровођењу завршног испита. Посебно поглавље односи се на резултате завршног испита, са подацима о успеху ученика на завршном испиту. У односу на претходне две године, новина у овом извештају је поглавље које се односи на квалитет оцењивања ученика у основној школи, са бројним индикативним подацима. У поглављу Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом описан је систем подршке на завршном испиту за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, а у поглављу које се односи на образовање одраслих описани су начини за пружање подршке овој циљној групи у

припреми и спровођењу завршног испита. Саставни део прилога су постигнућа ученика у односу на језик на коме су полагали испит. Сви прикази припремљени су на основу базе података коју је доставило Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

Ово је трећа година у којој Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припрема појединачне извештаје о резултатима завршног испита за сваку школу у Републици Србији, којима школе приступају према посебној процедури. Ови резултати користе се за унапређивање рада школа и у поступку спољашњег вредновања рада школа. У односу на претходне две године, ови извештаји су унапређени у садржајном и визуелном погледу да би се учинили функционалнијим за школе и спољашње евалуаторе, који у поступку вредновања рада школа сагледавају и резултате школа на завршним испитима. У сталној комуникацији са школама, Завод прикупља предлоге за даље унапређивање ових извештаја, што значи да ће се формат извештаја према потребама прилагођавати у континуитету. Пример једног школског извештаја налази се у Прилогу.

2. Увођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања у Републици Србији

На основу члана 82. и члана 85. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09), завршни испит на крају обавезног образовања и васпитања први пут је спроведен 23. и 24. јуна 2011. године и од тада се спроводи у континуитету.

Пошто је реч о завршном испиту на крају обавезног образовања, ученици га полажу након завршеног осмог разреда. Он је саставни део основног образовања и васпитања, тако да је обавезан за све ученике.

Завршним испитом процењује се степен остварености општих и посебних стандарда постигнућа, односно образовних стандарда за крај обавезног образовања и васпитања. Национални просветни савет усвојио је образовне стандарде за крај обавезног образовања 19. маја 2009. године. Након обављеног завршног испита ученик је завршио основну школу и стекао право на упис у средњу школу. Ученици који уписују уметничке школе, гимназије за даровите ученике и одређене стручне школе полажу, осим овог испита, и пријемни испит.

У односу на квалификациони испит, који су ученици полагали као услов за упис у четворогодишњу средњу школу, завршним испитом уводе се следеће новине:

- сви ученици који завршавају осми разред полажу завршни испит,
- након обављеног завршног испита ученику се издаје јавна исправа – Уверење о обављеном завршном испиту у основном образовању и васпитању,
- завршни испит заснива се на усвојеним стандардима постигнућа за крај обавезног образовања,
- завршни испит је припремљен на основу Програма завршног испита који садржи примере задатака којима се проверава оствареност образовних стандарда на завршном испиту,
- на испиту се решавају и задаци који нису претходно објављени у збиркама задатака за припрему завршног испита,
- основне школе у Републици Србији имају обавезу да организују припрему ученика за полагање завршног испита,
- реализована је припрема наставника и школа за реализацију завршног испита,
- јасно су дефинисане улоге и одговорности кључних носилаца и учесника у припреми и спровођењу завршног испита,
- припремљен је *Приручник за спровођење завршног испита*, а након прве године спровођења испита овај документ је допуњен и унапређен,

- за ученике са сметњама у развоју осмишљен је систем за пружање подршке у припреми и спровођењу завршног испита,
- у свакој школи организована је независна супервизија процеса завршног испита, а резултати супервизије приказани су у сумарним извештајима које Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања доставља Министарству просвете, науке и технолошког развоја,
- Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, поред извештаја о резултатима завршног испита на републичком и окружном нивоу, припрема и појединачне извештаје за сваку школу.

Концепт завршног испита утврдила је 2010. године Радна група за припрему основа за Правилник о полагању завршног испита у основном образовању и васпитању Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. На основу овог концепта, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је Програм завршног испита, који је достављен на надлежност Националном просветном савету Републике Србије. Након усвајања овог програма Министарство просвете, науке и технолошког развоја донело је *Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању* („Службени гласник – Просветни гласник”, број 1/2011).

Због потребе да се образовни систем припреми за увођење завршног испита, промене предвиђене Програмом завршног испита уводе се постепено. Од увођења завршног испита постепено се повећава број необјављених задатака, односно задатака које ученици нису имали прилике да решавају, тако да на завршном испиту за школску 2013/2014. годину на тесту неће бити задатака које су ученици користили током припреме за полагање. Поступност у променама огледа се и у увођењу трећег теста за ученике који буду полагали завршни испит школске 2013/2014. године¹. Ради се о тесту којим ће се испитивати постигнућа ученика из историје, географије, биологије, хемије и физике. Због тога се ученици и школе припремају за полагање овог теста кроз пробна испитивања. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је за школе композитни пробни тест за четири наставна предмета, који је примењен почетком јуна 2012. године за генерацију која је тада завршавала шести разред. У мају 2013. године иста генерација ученика решавала је пробни композитни тест за пет наставних предмета (када су ови ученици завршавали седми разред). На тај начин омогућено је генерацији која ће прва у систему полагати композитни тест да има три пробна тестирања. Ове тестове пратила су и посебна упутства за школе о томе како да анализирају резултате пробних тестирања. Од школа се очекује да након анализе ученичких постигнућа на овим тестовима припреме акционе планове за даљи рад на припреми ученика за завршни испит. Исти резултати користе се у Заводу за вредновање

¹ До школске 2013/2014. године завршни испит састоји се из два теста – српски језик/матерњи језик и математика.

квалитета образовања и васпитања за израду квалитетних задатака и инструмената за наредна тестирања.

Сви кораци којима се осигурава развојност и поступност увођења завршног испита описани су у *Правилнику о изменама и допунама Правилника о програму завршног испита у основном образовању и васпитању* („Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 1/2012 од 5.3.2012. године).

У школској 2012/2013. години ученици су полагали завршни испит из српског, односно матерњег језика (албанског, мађарског, румунског, русинског, словачког и хрватског језика) и математике. Тестови знања из математике били су исти за све ученике. Тестове на језицима националних мањина припремили су изабрани представници националних савета националних мањина, према упутствима Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања. Педагошки завод Војводине сарађивао је са Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања током целог процеса израде тестова за мађарски, румунски, русински, словачки и хрватски језик.

У тестовима су се налазили задаци којима је проверавана оствареност образовних стандарда дефинисаних на три нивоа постигнућа – основном, средњем и напредном нивоу. Овим нивоима описују се захтеви различите тежине, когнитивне комплексности и обима знања, од једноставнијих ка сложеним.

Структура теста је била таква да су ученици решавали тестове из српског, односно матерњег језика и математике у којима је било 75% необјављених задатака и 25% задатака из збирки за припрему завршног испита, који су имали измењене податке. Носилац посла у припреми тестова из матерњих језика припадника националних мањина били су национални савети националних мањина и Педагошки завод Војводине.

3. Организација и спровођење завршног испита

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања предузели су бројне активности за припрему и спровођење завршног испита. Стручну и логистичку помоћ пружио је Пројекат „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању” – ИПА 2008.

У циљу осигурања регуларности и квалитетног спровођења завршног испита припремљен је *Приручник за спровођење завршног испита* који садржи прецизан опис корака, процедура и одговорности свих учесника у завршном испиту. *Приручник* је припремљен 2011, а ревидиран 2012. године на основу искустава и запажања учесника у процесу спровођења завршног испита, а у циљу унапређивања поменутих процедура. *Приручник* садржи процедуре за: припрему програма завршног испита, информисање свих учесника, развој и израду задатака и тестова, осигурање тајности података, реализацију пробног испита, реализацију испита, унос и обраду података, објављивање резултата и других информација. На овај начин се обезбеђују једнаки услови полагања за све ученике, поузданост и валидност свих података, као и доступност релевантних информација свим заинтересованим учесницима, уз заштиту права на приватност ученика.

Према *Приручнику за спровођење завршног испита* простор за полагање испита у школама треба да буде тако организован да сви ученици, уколико је то могуће, полагају испит у истој просторији, чиме су били осигурани једнаки услови полагања за све. Ови услови обезбеђени су у око 90% школа у Србији. У односу на претходне године, постоји побољшање стања за око 10%. Према подацима школских управа у преосталих око 10% основних школа није могуће организовати полагање завршног испита у великој просторији, па је потребно размотрити могућности да ученици из тих школа завршни испит полагају у објектима који имају велике просторије (средње школе, домови културе и сл.).

Важно је истаћи да *Приручник* садржи *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина* и *Смернице за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, које су усаглашене са принципима инклузивног образовања. Школе су упућене на могућност различитих врста прилагођавања завршног испита за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом и за одрасле полазнике. У складу са потребама ученика са сметњама у развоју предвиђено је следеће: ослобађање од испита или дела испита који ученик због врсте и степена сметње у развоју не може полагати; прилагођен испитни материјал (Брајево писмо, графичко преобликовање); језичко преобликовање испита; прилагођавање задатака; различита помагала; прилагођена опрема; употреба посебне опреме; просторно прилагођавање; испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд.; испит у посебном простору; продужено време за полагање испита; ангажовање личног асистента, неговатеља и сл. За одрасле полазнике предвиђено је

следеће: припремање полазника за завршни испит на основу збирки задатака, индивидуално и/или групно, организовање пробног завршног испита, обезбеђивање сталне комуникације и обавештавања полазника о терминима у вези са завршним испитом и пружање подршке током полагања испита (продужење времена, помоћ у тумачењу инструкција, помоћ асистената у превођењу текста).

Запослени у имплементационој јединици Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању” – ИПА 2008, у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Заводом за вредновање квалитета образовања и васпитања, организовали су низ обука за главне учеснике у завршном испиту, са циљем унапређивања професионалног спровођења завршног испита и превазилажења проблема који су евидентирани у претходне две године. У првом кораку, у мају 2013. године, одржани су састанци за представницима школских управа на којима је кроз заједнички рад начелника, просветних саветника и запослених у Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања, извршена контрола постојећих обавезних процедура за дежурне наставнике, супервизоре и прегледаче тестова. Тада је утврђено да нису потребне корекције процедура, али да је потребно употребити све механизме за превенцију кршења процедура за спровођење завршног испита. Затим су начелници и просветни саветници у седиштима школских управа одржали радионице са директорима школа, супервизорима, дежурним наставницима и прегледачима. На радионицама су представљене анализе контроле квалитета оцењивања на прошлогодишњем завршном испиту, а дискутовало се и о свим уоченим недостацима и начинима њиховог превазилажења, како би се осигурао квалитет података, односно објективност и поузданост резултата.

За супервизију завршног испита били су одговорни изабрани и обучени супервизори – наставници основних и средњих школа. На основу Упутства о праћењу испита, супервизори су имали обавезу да одмах по завршетку испита доставе извештај о реализацији завршног испита Министарству просвете, науке и технолошког развоја. Њихов извештај садржао је податке о организацији и току испита у школи, о току и резултатима прегледања и оцењивања тестова и о току дешифровања тестова након оцењивања. Може се рећи да је употребна вредност извештаја супервизора мала, што се закључује из различитих извора. Један од извора је контрола квалитета оцењивања на завршном испиту (спроведена 2011. и 2012. године), у којој су идентификоване школе са нерегуларностима у оцењивању, а нису се нашле у извештајима супервизора.

Ове године је, због низа пропуста начињених у процесу штампања и дистрибуције тестова, безбедност тестова била угрожена, што је резултирало тиме да су поједини ученици пре полагања теста поседовали комбинацију теста из матерњег језика која је била на завршном испиту. Због тога су предузете мере предострожности, па су ученици полагали резервни тест из математике.

Због значаја завршног испита, не само за ученике, већ и за ширу јавност, обезбеђени су механизми информисања и упознавања јавности и школа са завршним испитом. На сајтовима Министарства просвете, науке и технолошког развоја

(www.mpn.gov.rs) и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања (www.ceo.edu.rs), као и на званичном сајту Пројекта „Подршка осигурању квалитета система завршних испита на националном нивоу у основном и средњем образовању” (www.okni.edu.rs) сви заинтересовани могли су пронаћи потребне информације о завршном испиту. За ученике, родитеље и школе штампани су информативни материјали и филм на коме је приказан цео процес спровођења завршног испита. Школе су позиване да користе материјале доступне на сајтовима за ближе информисање родитеља ученика и осталих заинтересованих актера у локалној заједници.

3.1. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту

3.1.1. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом

Завршни испит обавезан је за све ученике у Републици Србији, па тако и за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, чиме се обезбеђује равноправнији положај ученика у образовању, већа доступност образовања свима и остваривање права на добијање повратне информације о резултатима учења. Да би се то остварило, било је потребно осигурати примену одговарајућих мера. Према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја, основне школе у Републици Србији реализовале су активности из *Смерница за планирање, организовање и спровођење завршног испита за ученике са сметњама у развоју и ученике из социјално нестимулативних средина*².

На основу одговарајуће здравствене документације и документације школа која се односи на индивидуални образовни план ученика, постоји могућност да се неки ученици ослободе обавезе полагања завршног испита или дела испита, о чему мишљење доноси надлежна интерресорна комисија коју именују органи локалне управе. С друге стране, ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом који су приступили испиту могли су користити различита помагала и прилагођену опрему, самостално или уз ангажовање личног асистента. Било је и ученика којима је прилагођаван испитни простор и време полагања испита, а било је ситуација када су ученици полагали испит ван школе – у кући ученика, у некој другој установи итд. На основу утврђених потреба ученика, школски тимови су планирали и реализовали све активности за пружање подршке овим ученицима пре и током полагања завршног испита.

Ове школске године, као одговор на потребе школа, на сајту Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања презентован је инструктивни материјал о прилагођавању услова и садржаја завршног испита за ученике са сметњама у развоју. Уз нове информације и стручна упутства материјал садржи и примере добре праксе, као

² Смернице су саставни део *Приручника за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања*.

и смернице како да се пример добре праксе учини доступним осталим корисницима путем сајта Завода. Од 22. маја 2013. године, када је материјал постављен, до краја септембра 2013. године, путем сајта су га преузела 3103 корисника.

Податке о потребама ученика за адаптацију тестова прикупљале су школске управе Министарства. Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања прилагођавао је и организовао штампање испитног материјала на Брајевом писму и са графичким преобликовањем, а за слабовиде ученике штампани су тестови са увећаним форматом слова, симбола и слика према потребама ученика (различите величине слова – 16, 28 и 42).

Ослањајући се на поменуте смернице за пружање подршке на завршном испиту ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, основне школе су примениле различита решења. Највећа прилагођавања завршног испита у погледу садржаја реализована су за 336 ученика који су се образовали према измењеном програму из математике и за 331 ученика који се образовао према измењеном програму из српског, односно матерњег језика (ученици који уче према ИОП-у са измењеним стандардима). Према достављеним подацима види се да је највећи број ученика полагао оба предмета на овај начин. У тим ситуацијама школски тимови су према измењеним стандардима на индивидуалном нивоу припремали посебне тестове знања за сваког ученика. Стандарди постигнућа за ове ученике мењани су због различитих врста сметњи у развоју (чулне сметње, сметње у интелектуалном функционисању, моторичке сметње, сметње из спектра аутизма, специфичне тешкоће са читањем и писањем, последице социјалне ускраћености).

За 149 ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, а који су учили према редовним програмима, без снижавања програмских захтева (са ИОП-ом), школе су прилагођавале услове за полагање испита – за 73 ученика на тесту из математике и за 76 ученика на тесту из матерњег језика. Међу њима је било највише ученика којима су због сметњи у интелектуалном функционисању прилагођавани услови (43 на тесту из математике и 38 на тесту из српског, односно матерњег језика). За ове ученике нису припремани посебни тестови, али су услови адаптирани тако да одговоре на њихове потребе.

Према подацима из школских управа, завршном испиту у јуну 2013. године приступило је 259 ученика са сметњама у развоју за које нису донети ИОП-и. И у овој групи ученика највише је било оних са сметњама у интелектуалном функционисању (132), а затим ученика са сметњама из спектра аутизма и ученика са сметњама у емоционалном развоју (30).

У јунском року 2013. године на нивоу Републике Србије, 6 ученика полагало је завршни испит на Брајевом писму (пет ученика из оба наставна предмета и један ученик само из српског језика), а 17 ученика је решавало тестове са увећаним форматом слова, симбола и слика. Међу њима, 16 ученика је испит полагало на српском језику, а један ученик на мађарском језику.

Према наведеним квантитативним показатељима, може се закључити да су школе и ове школске године примењивале упутство које је било саставни део Приручника о спровођењу завршног испита. Подаци указују на то да се постојећи механизми подршке користе, али се није могло доћи до сазнања да ли је одговорено на потребе свих ученика са сметњама у развоју.

У односу на претходне две године, квантитативни показатељи се битно не разликују, али недостају квалитативне процене доприноса школа када је у питању припремање ових ученика за завршни испит и спровођење специфичних активности које су у функцији постизања највиших могућих резултата ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом.

3.1.2. Примена мера за пружање подршке на завршном испиту полазницима школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих

До доношења стандарда постигнућа за крај основног образовања одраслих лица, полазници школа у којима се остварују програми основног образовања одраслих полажу завршни испит на исти начин и са истим садржајем, као и ученици у основним школама. Почевши од септембра 2013. године, у Србији се остварује јединствен програм функционалног образовања за одрасле полазнике, који је након огледног добио статус редовног програма. У јуну 2014. године, одрасли полазници ће полагати завршни испит у односу на стандарде постигнућа за одрасле полазнике који су усвојени у 2013. години и представљају основу за припрему програма и инструмената завршног испита за ову популацију. Због свега наведеног, било је важно да се и за одрасле полазнике предвиде мере подршке које се односе на припрему и обавештавање полазника и извођење испита у школама. Мере подршке које је предложио Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, а прихваћене су од стране Републичке испитне комисије, посебно су важне у околностима када одрасли полазници полажу испит који се заснива на програму који они нису похађали.

Према *Смерницама за планирање, организовање и спровођење завршног испита за школе које остварују програм основног образовања одраслих*, које су саставни део *Приручника за спровођење завршног испита*, школе су спроводиле акционе планове припреме. На самом испиту полазницима је пружана подршка на начин и у оквирима који су јасно наведени у поменутих смерницама.

4. Приказ резултата завршног испита – национални, окружни и општински ниво

4.1. Популација ученика која је полагала завршни испит у јуну 2013. године

Популација ученика³ која је стекла услов да полаже завршни испит на крају основног образовања и васпитања има 69.088 ученика. Овом испиту је у јунском року приступило 67.784 ученика, тако да је стопа излазности 98,11%. Укупно 51,2% дечака и 48,8% девојчица је полагало тестове из српског, односно матерњег језика и тестове из математике. Заједнички тест из математике припреман је на српском језику и на шест језика националних мањина. Подаци о броју ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит, приказани су у Табели 1.

Табела 1. Број ученика у односу на језик на коме су полагали завршни испит у јуну 2013. године⁴

Језик на коме су ученици полагали испит	Број ученика	
	Тест из матерњег језика	Тест из математике
Српски језик*	64.485	64.485
Мађарски језик	1.807	1.807
Албански језик	914	914
Словачки језик	348	348
Румунски језик	128	128
Русински језик	61	61
Хрватски језик	41	41
Укупно	67.784	67.784

*Број обухвата и 66 ученика бугарске националне мањине који су основну школу похађали на српском језику, због чега су се определили да испит полажу на српском језику.

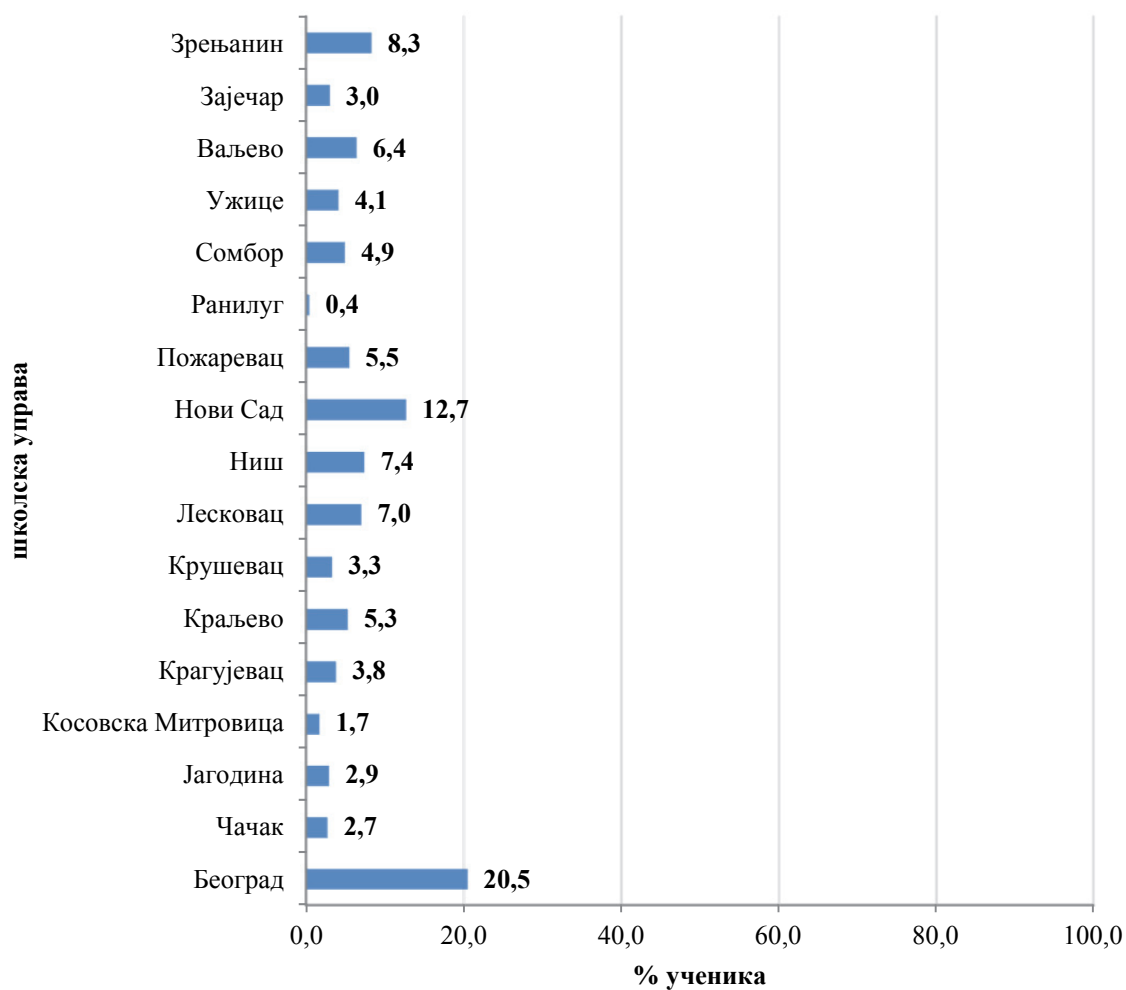
На Графикону 1 приказан је проценат ученика који су приступили завршном испиту у односу на школску управу, као организациону јединицу Министарства

³ У Извештају се не приказују подаци са завршног испита који је спроведен у августовском испитном року, будући да су ученици решавали нове тестове.

⁴ Подаци обухватају ученике који су регуларно/редовно завршили осми разред (нису обухваћени ученици који су претходних година завршили основну школу, ученици који имају пребивалиште у Републици Српској, као ни ученици који су полагали испит према посебним правилима).

просвете, науке и технолошког развоја. Уочава се да петина ученика у Републици Србији који су приступили завршном испиту долази из Школске управе Београд. Ови подаци пружају јаснију слику о обиму и сложености организације испита у појединим деловима Републике, а индиректно указују и на потребе мреже средњих стручних школа и гимназија.

Графикон 1. Процент ученика који су приступили завршном испиту према школској управи

4.2. Резултати ученика на завршном испиту у јуну 2013. године

У овом поглављу приказани су резултати ученика на завршном испиту који је одржан у јуну 2013. године у односу на више показатеља којима се сагледава остваривање функција завршног испита.

Анализе које следе односе се на ученике који су полагали завршни испит на српском језику (ученици српске и бугарске националности), док се у посебном поглављу налазе резултати ученика који су испит полагали на језицима националних мањина.

Просечно постигнуће на тестовима изражено у бодовима

Просечно постигнуће ученика на тесту из српског језика, изражено у бодовима, износи 11,59, од могућих 20 бодова. Укупно 23 ученика (0,03%) која су приступила испиту из српског језика нису решавала ниједан задатак и вратили су дежурном наставнику празну испитну свеску. Осим тога, 97 ученика (0,15%) који су приступили овом испиту и решавали су тест, ниједан задатак нису тачно решили (имају 0 бодова).

Просечно постигнуће ученика на тесту из математике, изражено у бодовима, износи 10,86 од могућих 20 бодова. Укупно 27 ученика који су приступили испиту из математике нису решавали ниједан задатак и вратили су дежурном наставнику празну испитну свеску. Осим тога, 164 ученика који су приступили испиту и решавали тест, ниједан задатак нису решили тачно (имају 0 бодова).

Опис стандардизоване скале коришћене за приказивање резултата

Резултати завршног испита имају вишеструку употребну вредност за носиоце развоја система образовања, али и за школе. За даље унапређивање квалитета наставних програма и рада наставника, као и за предузимање одговарајућих мера на системском нивоу, посебно ће бити драгоцене поређења постигнућа ученика у више генерација. Због тога је у анализи и приказу постигнућа ученика примењен посебан поступак трансформације података који омогућава поређење резултата више генерација ученика. Од прве године спровођења завршног испита резултати се приказују на стандардизованој скали, тако што се просечном постигнућу на републичком нивоу даје вредност 500 ($AC=500$)⁵. То значи да ученик који на овој скали има 500 поена, остварује резултат који одговара националном просеку.

Уколико би се резултати приказивали као број остварених поена на тесту, постојао би проблем са тумачењем резултата у више година, јер тестови могу бити различите тежине, имати мање или више задатака или другачији начин вредновања.

⁵ $AC=500$ значи да аритметичка средина има вредност 500

4.2.1. **Анализа образовних постигнућа на нивоу области стандарда постигнућа**

Резултати учења на крају основне школе (евалуативна функција завршног испита) сагледавају се кроз оствареност стандарда постигнућа за одговарајући наставни предмет. То значи да се утврђује да ли су и у ком степену остварени очекивани исходи учења око којих постоји консензус на националном нивоу. Због тога аутори тестова за завршни испит у првом кораку одређују кључне стандарде чије ће се остваривање процењивати на завршном испиту, а затим припремају и селекутују задатке који најбоље репрезентују одређену област стандарда постигнућа. Због тога кажемо да тестови знања на завршном испиту садрже задатке којима се испитује оствареност стандарда постигнућа из области стандарда утврђених и донетих на националном нивоу⁶. На основу програма завршног испита, у тестовима за оба предмета те области су биле једнако заступљене.

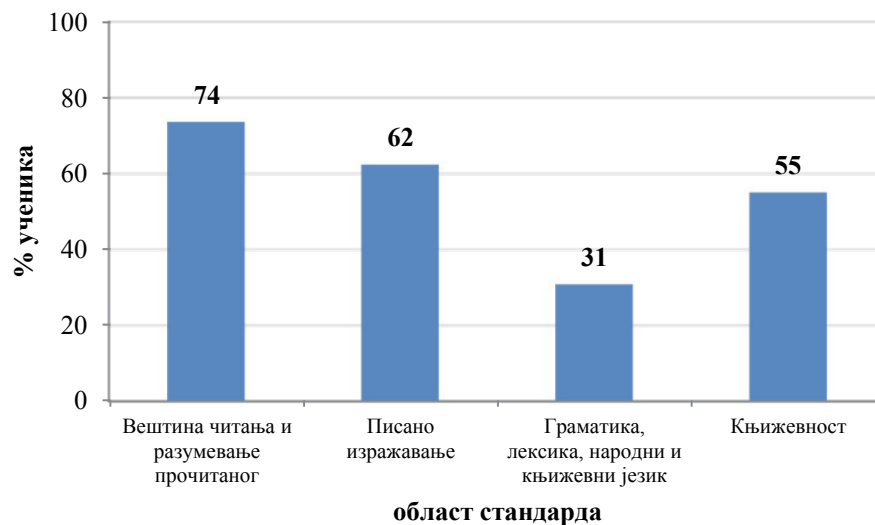
Приликом тумачења постигнућа ученика у појединим областима, важно је имати у виду то да су области стандарда представљене задацима различите тежине, да се користе различити типови задатака (отворен одговор, затворен одговор и др.). То значи да резултате који се односе на постигнуће ученика по областима стандарда у оквиру предмета треба користити и тумачити у контексту свих специфичности које се односе на тест као целину.

Пошто се структура тестова у односу на области стандарда није мењала од прве године спровођења овог испита, могуће је поређење резултата у три генерације ученика.

Када је у питању тест из српског језика, ученици су најуспешнији у области *Вештина читања и разумевање прочитаног*, док су најмање успешни у области *Грамматика, лексика, народни и књижевни језик*. Успешност ученика по областима је приказана на Графикону 2. У односу на претходне две године нема битнијих промена у погледу области у којој ученици постижу најлошије резултате. Област у којој су ученици били најуспешнији 2011. године је *Писано изражавање*, док је 2012. године иста као и ове године – *Вештина читања и разумевање прочитаног*. Међутим, и овде треба имати у виду чињеницу да тестови из српског језика у све три године садрже највећи број питања затвореног типа, што сужава простор за испитивање остварености стандарда постигнућа који се односе на писано изражавање, због чега су за правилно тумачење резултата потребни додатни подаци о знању ученика.

⁶ У складу са системским законом стандарде постигнућа припрема Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, а доноси Национални просветни савет.

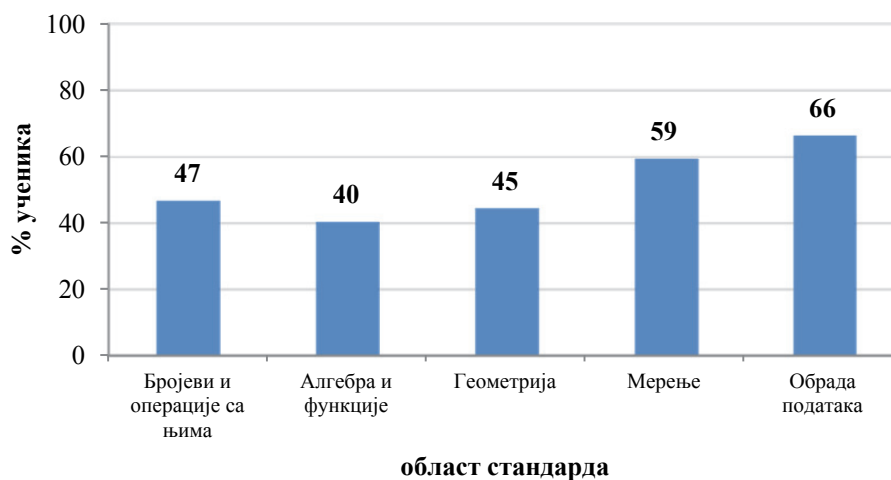
Графикон 2. Процент ученика који су тачно решили задатке на нивоу области из српског језика

На тесту из математике ученици су најуспешнији у области *Обрада података*, док су најмање успешни у области *Алгебра и функције*. Графикон 3 показује успешност ученика у односу на области стандарда из овог предмета. У односу на претходне две године, нема битнијих разлика у погледу области у којој су ученици најуспешнији – *Обрада података*. Област у којој ученици постижу најлошије резултате је *Алгебра и функције* у 2011. и 2013. години, док је 2012. године то област *Бројеви и операције са њима*.

Подсећамо да у тумачењу резултата треба имати у виду и то да се сваке године повећава број задатака који нису објављени.

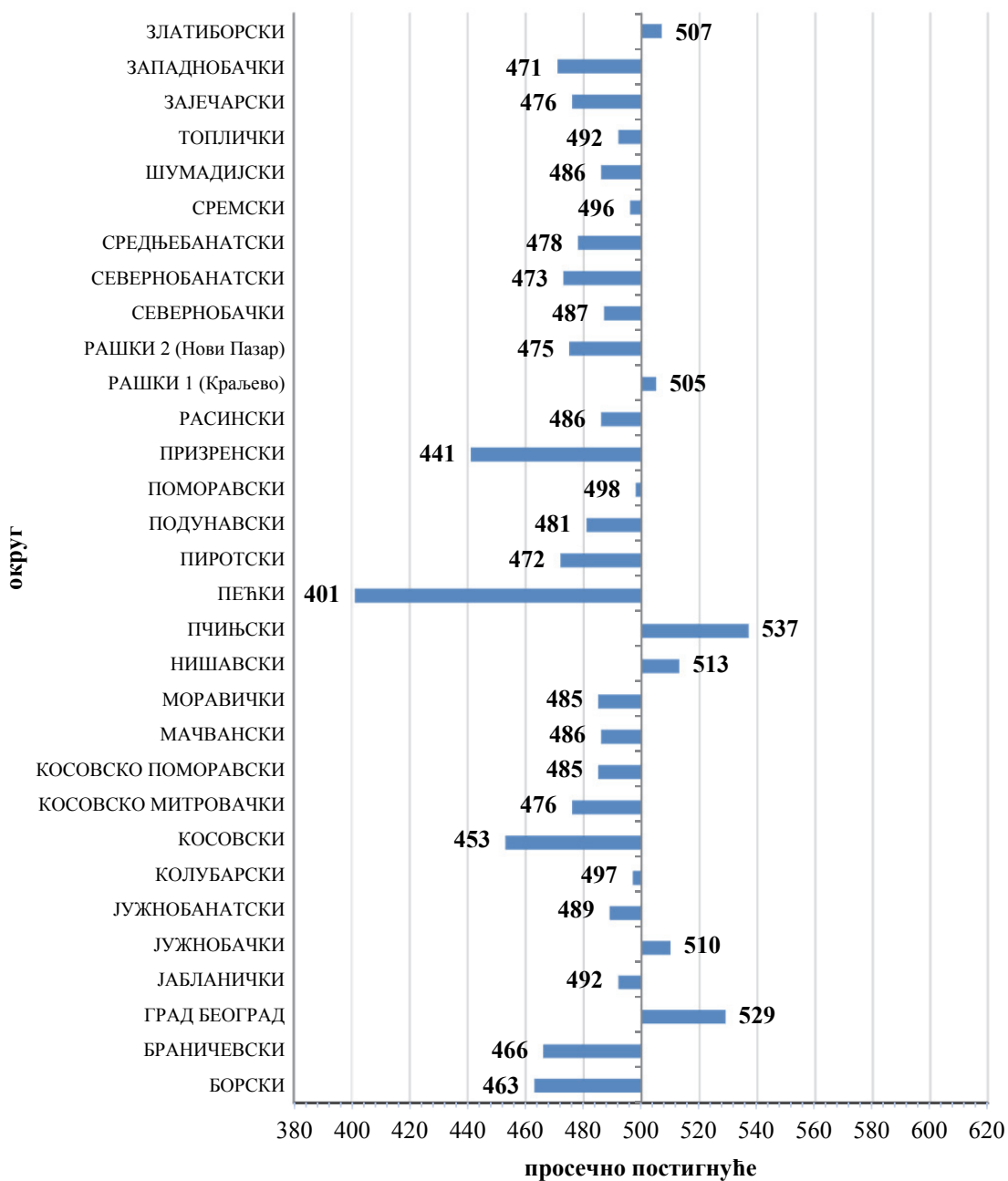
Графикон 3. Процент ученика који су тачно решили задатке на нивоу области из математике

4.2.2. Анализа образовних постигнућа на нивоу округа

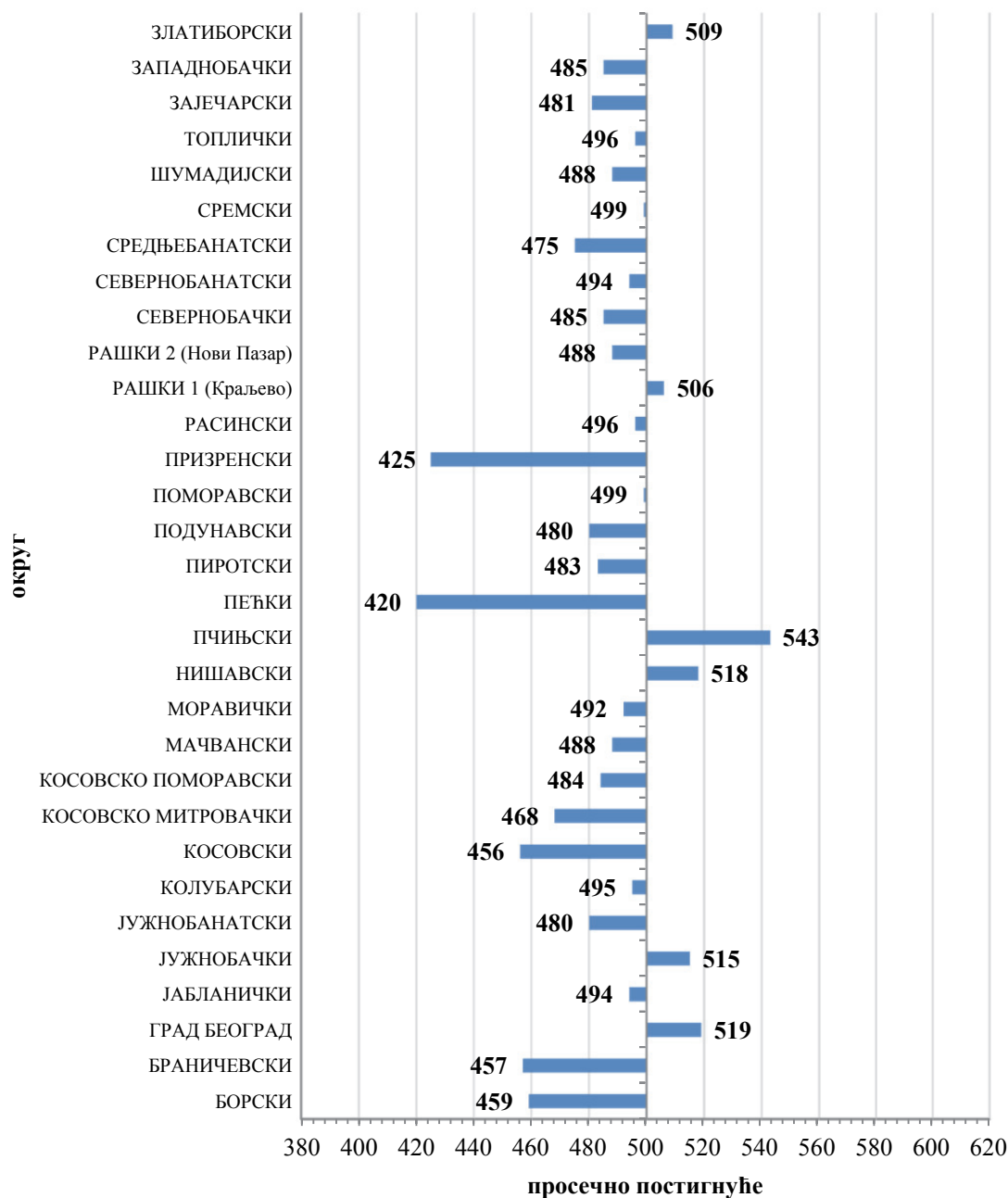
Применом стандардизоване скале постигнућа на Графикону 4 је приказан положај сваког округа у односу на просечно постигнуће на републичком нивоу на тесту из српског језика, које је приказано као скор 500. **Просечни скорови округа показују да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази осам од 31 округа, што је био случај и претходне године. Испод просечног постигнућа (мање од 490) налазе се резултати ученика у 20 округа, а изнад просечног постигнућа (више од 510) су резултати ученика у три округа (Нишавски, Град Београд и Пчињски).**

Графикон 4. Просечно постигнуће ученика из српског језика на нивоу округа

Графикон 5 приказује положај сваког округа у односу на просечно постигнуће на републичком нивоу на тесту из математике, које је приказано као скор 500. **Просечни скорови округа показују да се у распону од 490 до 510 бодова (распон просека) налази десет од 31 округа, док се у 2012. години у овом распону налазило девет округа. Испод просечног постигнућа (мање од 490) налазе се резултати ученика у 17 округа, а изнад просечног постигнућа (више од 510) су резултати ученика у четири округа (Јужнобачки, Нишавски, Град Београд и Пчињски).**

Графикон 5. Просечно постигнуће ученика из математике на нивоу округа

На основу претходно приказаних резултата за оба наставна предмета, може се констатовати следеће:

1. Нишавски округ, Град Београд и Пчињски округ имају највише просечно постигнуће и на тесту из математике и на тесту из српског језика.
2. Постоје сазнања да је тест из српског језика био доступан једном броју ученика пре полагања испита, због чега су резултати и поништени. Иако нема података о томе колико ученика у Србији је имало овај тест пре полагања испита, добијени резултати на нивоу округа показују да знање ученика из српског језика није на задовољавајућем нивоу.
3. Поређење највиших и најнижих просечних постигнућа показује да је распон постигнућа већи на тесту из српског језика (136 бодова), него на тесту из математике (123 бода).
4. У тумачењу исподпросечних резултата које постижу ученици из Пећког, Призренског, Косовског, Косовско-митровачког и Косовско-поморавског округа потребно је уважити вишегодишње неповољне услове живота и образовни контекст, што се свакако одразило и на њихова постигнућа.

Резултати округа у три године реализације завршног испита

Приказивање резултата завршног испита на стандардизованој скали омогућава да се прати успешност ученика на завршним испитима на различитим нивоима (округ, општина, школа) током више година реализације испита. За школе и доносиоце одлука ови подаци могу имати практичан значај јер обезбеђују јасније сагледавање потреба школа и осмишљавање мера за пружање подршке у развоју.

У табелама које следе (Табеле 2 и 3) приказани су резултати ученика на нивоу округа на тесту из српског језика и математике за 2011, 2012. и 2013. годину. Стрелицама су обележене три основне категорије постигнућа у односу на републички просек: испод просека (постигнуће мање од 490), на нивоу просека (постигнуће између 490 и 510) и изнад просека (постигнуће изнад 510). Црвена стрелица (смер на доле) означава постигнућа која су испод републичког просека, жута стрелица означава постигнућа која су на нивоу републичког просека, док зелена стрелица (смер на горе) означава постигнућа која су изнад републичког просека за једну школску годину. Просечно постигнуће на републичком нивоу у стандардизованим скоровима износи 500, док је за оба предмета наведено просечно постигнуће изражено у бодовима (сирови скор) за све три године.

Када се ради о тесту из српског језика, у Табели 2 можемо приметити да је у 14 округа постигнуће током ове три године варирано у смислу припадности одређеној категорији постигнућа (негде је имало узлазни, а негде силазни тренд). Да би се извели

правилни закључци у читању табеле која следи, потребно је, осим смерова стрелица, обратити пажњу и на бројчане вредности (постигнуће округа на стандардизованој скали). Примера ради, просечно постигнуће ученика из српског језика у Мачванском округу је у све три године у категорији испод просека. Међутим, из године у годину присутан је раст постигнућа ученика.

Табела 2. Просечно постигнуће ученика из српског језика на нивоу округа за 2011, 2012. и 2013. годину

Округ	2011	2012	2013
БОРСКИ	↓ 474	↓ 467	↓ 463
БРАНИЧЕВСКИ	↓ 471	↓ 474	↓ 466
ГРАД БЕОГРАД	↑ 513	↑ 522	↑ 529
ЈАБЛАНИЧКИ	↑ 521	→ 501	→ 492
ЈУЖНОБАЧКИ	↑ 513	↑ 517	↑ 510
ЈУЖНОБАНАТСКИ	↓ 478	→ 491	↓ 489
КОЛУБАРСКИ	↓ 488	→ 497	→ 497
КОСОВСКИ	↓ 489	↑ 522	↓ 453
КОСОВСКО МИТРОВАЧКИ	↑ 514	↓ 476	↓ 476
КОСОВСКО ПОМОРАВСКИ	↓ 435	↓ 425	↓ 485
МАЧВАНСКИ	↓ 471	↓ 482	↓ 486
МОРАВИЧКИ	→ 493	↓ 487	↓ 485
НИШАВСКИ	↑ 522	↑ 517	↑ 513
ПЧИЊСКИ	↑ 562	↑ 526	↑ 537
ПЕЊКИ	↓ 422	↓ 418	↓ 401
ПИРОТСКИ	↓ 485	↓ 486	↓ 472
ПОДУНАВСКИ	↓ 476	↓ 478	↓ 481
ПОМОРАВСКИ	→ 497	→ 499	→ 498
ПРИЗРЕНСКИ	↓ 470	↓ 385	↓ 441
РАСИНСКИ	↓ 489	→ 491	↓ 486
РАШКИ 1 (Краљево)	↑ 515	↑ 519	→ 505
РАШКИ 2 (Нови Пазар)	↑ 534	↓ 459	↓ 475
СЕВЕРНОБАЧКИ	→ 491	↓ 489	↓ 487
СЕВЕРНОБАНАТСКИ	↓ 474	↓ 477	↓ 473
СРЕДЊЕБАНАТСКИ	↓ 485	↓ 480	↓ 478
СРЕМСКИ	↓ 480	→ 498	→ 496
ШУМАДИЈСКИ	→ 494	→ 494	↓ 486
ТОПЛИЧКИ	↓ 480	↓ 479	→ 492
ЗАЈЕЧАРСКИ	↓ 473	↓ 475	↓ 476
ЗАПАДНОБАЧКИ	↓ 483	↓ 479	↓ 471
ЗЛАТИБОРСКИ	→ 501	→ 505	→ 507
РЕПУБЛИЧКИ ПРОСЕК стандардизовани скор	500	500	500
РЕПУБЛИЧКИ ПРОСЕК сирови скор	12,76	13,27	11,59

Легенда: ↓ испод просека → просек ↑ изнад просека

Када се ради о тесту из математике, у Табели 3 можемо приметити да је у 14 округа постигнуће током ове три године варијало у смислу припадности одређеној категорији постигнућа (негде је имало узлазни, а негде силазни тренд). Да би се извели исправни закључци у читању табеле која следи, потребно је, осим смерова стрелица, обратити пажњу и на бројчане вредности (постигнуће округа на стандардизованој скали). Примера ради, просечно постигнуће ученика из математике у Зајечарском округу је у све три године у категорији испод просека. Међутим, приметан је раст постигнућа ученика из године у годину.

Табела 3. Просечно постигнуће ученика из математике на нивоу округа за 2011, 2012. и 2013. годину

Округ	2011	2012	2013
БОРСКИ	↓ 472	↓ 459	↓ 459
БРАНИЧЕВСКИ	↓ 462	↓ 468	↓ 457
ГРАД БЕОГРАД	↑ 512	↑ 523	↑ 519
ЈАБЛАНИЧКИ	↑ 532	→ 493	→ 494
ЈУЖНОБАЧКИ	↑ 515	↑ 521	↑ 515
ЈУЖНОБАНАТСКИ	↓ 479	↓ 486	↓ 480
КОЛУБАРСКИ	↓ 488	→ 493	→ 495
КОСОВСКИ	↑ 510	↑ 543	↓ 456
КОСОВСКО МИТРОВАЧКИ	↑ 528	↓ 462	↓ 468
КОСОВСКО ПОМОРАВСКИ	↓ 466	↓ 452	↓ 484
МАЧВАНСКИ	↓ 470	↓ 484	↓ 488
МОРАВИЧКИ	↓ 487	↓ 485	→ 492
НИШАВСКИ	↑ 515	↑ 513	↑ 518
ПЧИЊСКИ	↑ 599	↑ 529	↑ 543
ПЕЊКИ	↓ 435	↓ 471	↓ 420
ПИРОТСКИ	↓ 484	↓ 483	↓ 483
ПОДУНАВСКИ	↓ 466	↓ 481	↓ 480
ПОМОРАВСКИ	→ 493	→ 496	→ 499
ПРИЗРЕНСКИ	↓ 467	↓ 415	↓ 425
РАСИНСКИ	↓ 484	→ 493	→ 496
РАШКИ 1 (Краљево)	↑ 515	↑ 516	→ 506
РАШКИ 2 (Нови Пазар)	↑ 562	↓ 452	↓ 488
СЕВЕРНОБАЧКИ	↓ 481	→ 493	↓ 485
СЕВЕРНОБАНАТСКИ	↓ 472	↓ 487	→ 494
СРЕДЊЕБАНАТСКИ	↓ 479	↓ 483	↓ 475
СРЕМСКИ	↓ 475	→ 501	→ 499
ШУМАДИЈСКИ	↓ 487	→ 493	↓ 488
ТОПЛИЧКИ	↓ 480	↓ 474	→ 496
ЗАЈЕЧАРСКИ	↓ 465	↓ 472	↓ 481
ЗАПАДНОБАЧКИ	↓ 479	→ 496	↓ 485
ЗЛАТИБОРСКИ	→ 501	→ 503	→ 509
РЕПУБЛИЧКИ ПРОСЕК стандардизовани скор	500	500	500
РЕПУБЛИЧКИ ПРОСЕК сирови скор	12	10,43	10,86

Легенда: ↓ испод просека → просек ↑ изнад просека

Може се уочити да Пчињски округ, слично као и претходне две године, има највиши скор (из српског језика 537, а из математике 543). Потребно је напоменути да се највећи број општина из Пчињског округа налази у категоријама 4 и 5 у погледу развијености, тако да је овај резултат неочекиван. Сумња у ове резултате појачана је након анализе резултата контроле квалитета оцењивања на завршном испиту⁷, која је у 2011. и 2012. години спроведена на узорку школа, а која указује на висок степен нерегуларности услова у којима је завршни испит спроведен у овом округу. Будући да подаци говоре о томе да у постојећем образовном контексту није било додатних подстицаја и мера за школе у овом округу, мала је вероватноћа да су добијени резултати на завршном испиту објективни. Пошто додатне анализе за све три године реализације завршног испита показују да у целини не можемо имати пуно поверење у поступање главних актера на завршном испиту у Пчињском округу, добијени просечни скор не може да се тумачи као индикатор високог квалитета образовања у Пчињском округу.

Просечна постигнућа у окрузима у којима су претходне године идентификовани пропусти у процедурама и оцењивању на завршном испиту (Пчињски округ, Рашки округ – Нови Пазар и Јабланички округ) ове године су виша у два, а нижа у једном округу у односу на претходну годину. Тако је просечно постигнуће из српског језика у Пчињском округу више за 11 бодова, у Рашком округу – Нови Пазар више је за 16 бодова, а у Јабланичком је ниже за 9 бодова на стандардизованој скали. На тесту из математике у истим окрузима такође постоји пораст просечног постигнућа: у Рашком округу – Нови Пазар за 36 бодова, у Пчињском округу за 14 бодова и у Јабланичком за 1 бод на стандардизованој скали. Прошле године се бележио пад успеха у овим окрузима и то се тумачило као ефекат реализованих мера Завода, Пројекта и Министарства (школе из ових округа учиниле су напоре да претходне године испит спроведу у прописаним условима и на начин који осигурава добијање објективних и поузданих података о знању ученика). Стиче се утисак да ове године школе нису доследно следиле препоруке. У поменутиим окрузима промене смера стрелице не објашњавају се постигнућима ученика, него објективнијим резултатима испитивања ученика. Но, без обзира на све факторе који имају утицаја на ове резултате, подаци о тренду на завршном испиту могу бити веома корисни за доношење одлука на системском нивоу, али и за доношење локалних акционих планова за унапређивање рада школа и за утврђивање мера које ће се примењивати само у одређеним окрузима.

⁷ Извештај о резултатима контроле квалитета оцењивања припрема Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања и доставља га на надлежност министру.

4.2.3. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту на нивоу општине

Приказ резултата завршног испита из српског језика и математике на нивоу општине дат је у Прилогу 1 – Табела 1. Овај прилог садржи податке за свих 17 школских управа, 31 округ и 181 општину, у односу на пол ученика и укупан број ученика који су у општини полагали испит. Такође, уз сваку општину дат је и податак о њеној развијености, при чему се користи категоризација из Уредбе Владе Републике Србије о утврђивању јединствене листе развијености региона и јединица локалне самоуправе за 2012. годину⁸.

Општине са **највишим просечним постигнућем из српског језика** (АС) на републичком нивоу су: **Нови Београд** (585), **Врачар** (580), **Стари град** (577), **Трговиште** (574) и **Врање** (570), а **најниже просечно постигнуће** имају: **Липљан** (377), **Пећ** (397), **Исток** (398), **Црна Трава** (415) и **Ораховац** (418).

Општине са **највишим просечним постигнућем из математике** на републичком нивоу су: **Трговиште** (612), **Стари Град** (577), **Врачар** (570), **Врање** (568) и **Нови Београд** (566), а **најниже просечно постигнуће** имају: **Црна Трава** (397), **Исток** (406), **Србица** (406), **Липљан** (413) и **Ада** (419).

Разлике у просечним постигнућима ученика у општинама са врха и дна скале су видљиве. Распон просечних постигнућа на тесту из српског језика износи 208, а на тесту из математике 215, изражено преко бодова на стандардизованој скали, ако се пореде општине са највишим и најнижим постигнућем. Овакве разлике могу бити последица степена развијеност општине, будући да развијеност директно утиче на услове у којима се одвија процес образовања и васпитања. Међутим, општина Трговиште, иако припада групи девастираних подручја (испод 50% РП), остварује изузетно високе резултате за оба наставна предмета, што се може повезати са већ отвореним питањима која се односе на регуларност спровођења завршног испита.

Анализа образовних постигнућа ученика према степену развијености општине

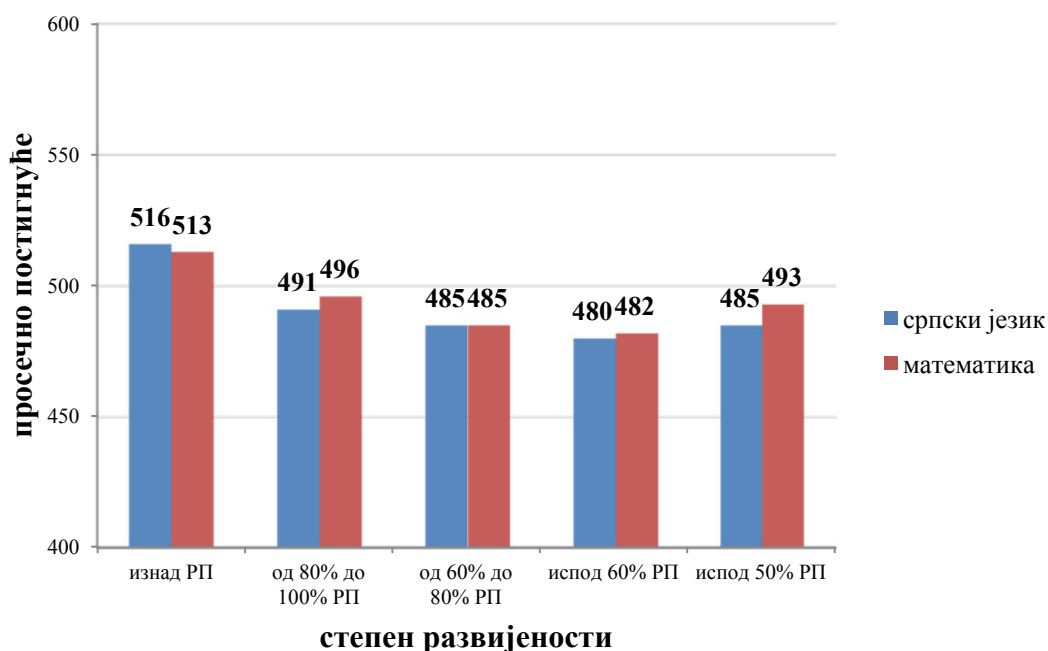
Социоекономски услови и развијеност подручја у коме се остварује формално образовање утичу на квалитет процеса и резултате образовања. Зато је важно да се, приликом тумачења резултата на завршном испиту, уважи и податак о степену развијености општине, јер поређење резултата завршног испита за општине које имају различит степен развијености може навести на погрешне закључке.

За степен развијености општина у Републици Србији у овом извештају се користе ознаке од 1 до 4, односно 5. Ознаку 1 имају општине чији је степен

⁸ Влада Републике Србије, на основу Закона о регионалном развоју („Службени гласник РС”, бр. 51/09 и 30/10) сваке године утврђује листу региона и јединица локалне самоуправе.

развијености изнад републичког просека (РП). Ознаку 2 имају општине чији је степен развијености у распону од 80% до 100% републичког просека. Ознаку 3 имају недовољно развијене општине, са степеном развијености од 60% до 80% републичког просека. Ознаку 4 имају изразито неразвијене општине чији је степен развијености испод 60% републичког просека, а ознаку 5 имају девастирана подручја, чији је степен развијености испод 50% републичког просека. Статус недовољно развијеног региона има и регион Косова и Метохије, а у наведеној Уредби општине са ове територије нису категорисане. Због тога у Прилогу 1 не постоји ознака развијености општина са територије Косова и Метохије.

Графикон 6. Просечно постигнуће ученика на тесту из српског језика и математике према степену развијености општина

На основу података са Графикана 6 може се рећи да постоје мале разлике у просечном постигнућу ученика који припадају општинама различитог степена развијености. **Уочава се веома блага тенденција пада просечног постигнућа ученика са смањивањем степена развијености општине, с тим што је просечно постигнуће ученика у општинама које припадају петој категорији једнако или веће просечном постигнућу ученика у општинама које припадају трећој и четвртој категорији.**

У оквиру сваке категорије, издвојене су општине са највишим и најнижим постигнућем на тесту из **српског језика**.

Унутар прве категорије (развијеност изнад републичког просека) највише просечно постигнуће имају ученици из општина Нови Београд (585) и Врачар (580), а најниже просечно постигнуће је у општинама Сремски Карловци (457) и Сопот (463).

У оквиру друге категорије (развијеност од 80% до 100% републичког просека) највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (570) и Сремска Митровица (532), а најниже просечно постигнуће је у општинама Неготин (436) и Бач (440).

У оквиру треће категорије (развијеност од 60% до 80% републичког просека) највише просечно постигнуће имају ученици из општина Свилајнац (544) и Уб (533), а најниже просечно постигнуће је у општинама Владимирци (434) и Ковачица (435).

У оквиру четврте категорије (развијеност испод 60% републичког просека) највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Прибој (524) и Пландиште (523), а најниже просечно постигнуће је у општинама Рача (438) и Чока (439).

У оквиру пете категорије (испод 50% републичког просека) највише просечно постигнуће је у општинама Трговиште (574) и Пријеполје (525), а најниже просечно постигнуће је у општинама Црна Трава (415) и Бабушница (449).

У оквиру сваке категорије, издвојене су општине са највишим и најнижим постигнућем на тесту из **математике**.

На тесту из математике, у оквиру прве категорије (изнад републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици из општина Стари град (577) и Врачар (570), а најниже просечно постигнуће је у општинама Пећинци (456) и Сремски Карловци (453).

У оквиру друге категорије (од 80% до 100% републичког просека), највише просечно постигнуће имају ученици у општинама Врање (568) и Сремска Митровица (540), а најниже просечно постигнуће је у општинама Ада (419) и Кладово (437).

У оквиру треће категорије (од 60% до 80% РП), највише постигнуће имају општине Свилајнац (564) и Смедеревска Паланка (518), а најниже Владимирци (428) и Ковачица (428).

У оквиру четврте категорије (испод 60% РП), највише постигнуће имају општине Прибој (529) и Крупањ (526), а најниже Рача (431) и Петровац на Млави (443).

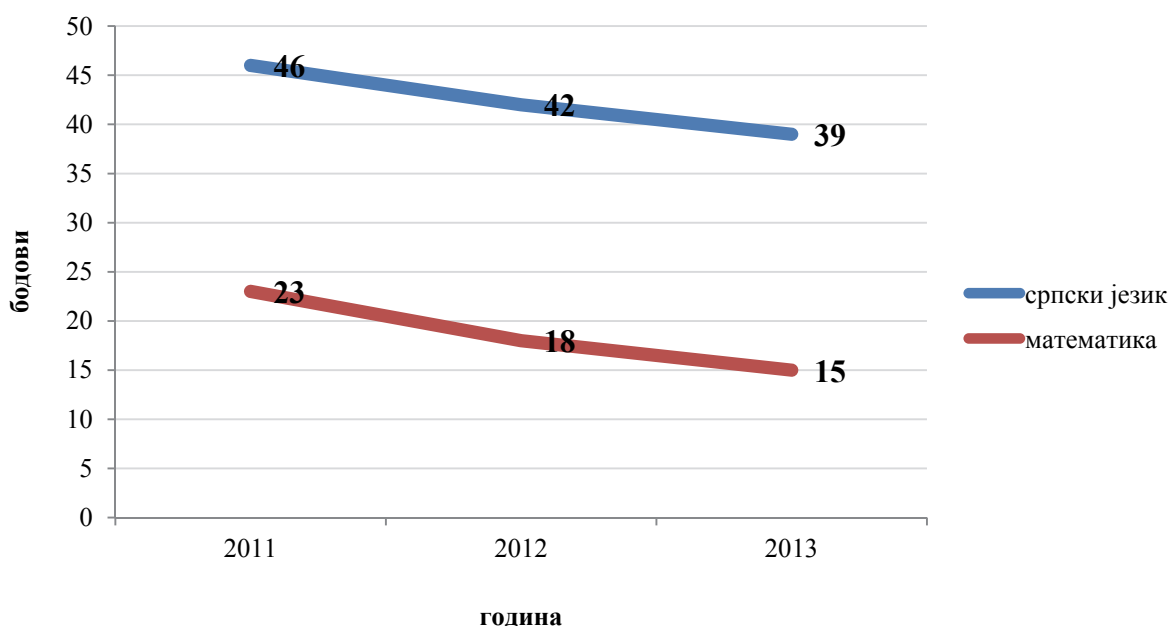
У оквиру пете категорије (испод 50% РП), највише постигнуће имају општине Трговиште (612) и Прешево (531), а најниже Црна Трава (397) и Медвеђа (442).

Поређења највиших и најнижих просечних постигнућа у оквиру једне категорије говоре о постојању великог распона у постигнућима, који се креће око 100 бодова на стандардизованој скали. Ако пођемо од претпоставке да све школе у истој категорији развијености имају сличне или чак веома сличне услове, разлоге за добијене разлике у постигнућима треба тражити у раду школа, пре свега у квалитету наставе, али и у условима у којима је спроведен испит. Разлике су индикативне и могу бити основа за доношење одлука о томе на који начин и у ком обиму су потребне мере подршке да би се унапредио рад одређених школа.

4.2.4. Анализа образовних постигнућа на завршном испиту по полу

На републичком нивоу, утврђено је да су девојчице, као и претходних година, биле успешније на оба теста у односу на дечаке, при чему је разлика у постигнућу већа на тесту из српског језика (39 бодова на стандардизованој скали), него на тесту из математике (15 бодова на стандардизованој скали). У односу на претходне две године, уочава се да се разлике за оба предмета смањују, што је представљено Графиконом 7.

Графикон 7. Разлике у постигнућима између дечака и девојчица из оба предмета у односу на годину реализације завршног испита

Општине у којима уочавамо **највеће разлике у просечном постигнућу из српског језика** између дечака и девојчица су: Црна Трава (97), Рача (88), Мало Црниће (81), Србица (80) и Босилеград (77), при чему су разлике у корист девојчица. Општине које имају **најмање разлике у просечном постигнућу** између дечака и девојчица су: Липљан (1), Звечан (3), Жагубица (4), Косово Поље (9) и Чока (10).

Општине у којима уочавамо **највеће разлике у просечном постигнућу из математике** између дечака и девојчица су: Пећ (72), Ораховац (71), Босилеград (68), Жабари (63) и Бујановац (57), при чему је у прве две општине разлика у корист дечака, а у осталим је разлика у корист девојчица. Општина која има **најмању разлику у просечном постигнућу** између дечака и девојчица је Косово Поље (0), док у општинама Владичин Хан, Голубац, Шабац, Лапово, Обреновац и Вучитрн та разлика износи 1.

4.2.5. Анализа образовних постигнућа ученика који су завршни испит полагали на језицима националних мањина

Резултати ученика који су завршни испит полагали на језицима националних мањина приказани су посебно за сваки језик на коме су ученици полагали испит. Подсећамо да међусобно поређење резултата ученика који су испит полагали на различитим језицима није оправдано, јер су се тестови разликовали. Разлике у тестовима из матерњег језика биле су условљене разликама које постоје у циљевима наставе, програмским садржајима и образовним стандардима за крај обавезног образовања за сваки од ових језика.

У Прилогу 1 – Табеле од 2 до 8 приказани су резултати завршног испита за ученике који су испит полагали на мањинским језицима и за ученике бугарске националне мањине који су испит полагали на српском језику. Резултати су приказани за оба теста, за све ученике, према полу ученика, припадности општини, округу и школској управи Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

У приказу резултата ученика који су завршни испит полагали на једном од шест језика националних мањина користи се стандардизована скала, тако што се просечном постигнућу за популацију ученика који полажу на истом језику даје вредност 500 (АС=500). То значи да ученик који на овој скали има 500 поена, остварује резултат који одговара просечном постигнућу субпопулације.

Укупан број ученика који су полагали завршни испит на језицима националних мањина износи 3299, што чини 4,9% укупне популације ученика. Највише ученика (1807) полагало је испит на мађарском језику, 914 ученика на албанском језику, 348 ученика на словачком језику, 128 ученика на румунском језику, 61 ученик на русинском језику, 41 ученик на хрватском језику, а 66 ученика бугарске националне мањине испит је полагало на српском језику. На Графикону 8 приказана је процентуална заступљеност ученика сваке националне мањине, у односу на укупан број ученика припадника мањинских заједница.

Графикон 8. Приказ процентуалне заступљености ученика припадника мањинских заједница у односу на језик на коме су полагали завршни испит

Према овом редоследу биће приказани резултати испита у односу на језик на коме се полагао завршни испит (Прилог 1 – Табеле од 2 до 8). У односу на претходну школску годину, број ученика који су испит полагали на језицима националних мањина смањено се у свим субпопулацијама.

Због малог броја ученика који су у одређеним окрузима и општинама полагали испит на неком од мањинских језика, није могуће поуздано закључивати о резултатима које су остварили. За оне општине/округе у којима је број ученика мали, а истичу се по просечном постигнућу, поређење резултата са резултатима осталих општина/округа исте субпопулације није оправдано. У Прилогу 1 – Табеле од 2 до 8 означене су општине у којима је број ученика мањи од 10. Међутим, то не значи да анализу резултата ученика из малобројних субпопулација треба изоставити. На завршном испиту ови ученици појављују се као комплетна популација мањинске групе, а резултати које постижу треба да буду у функцији осигурања квалитета наставе на мањинским језицима.

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на мађарском језику

Завршни испит на мађарском језику спроведен је у 24 општине из 6 округа, односно три школске управе Министарства просвете, науке и технолошког развоја. **Просечно постигнуће ученика на тесту из мађарског језика износи 11,31 бодова, а на тесту из математике 9,19 бодова од могућих 20 бодова.**

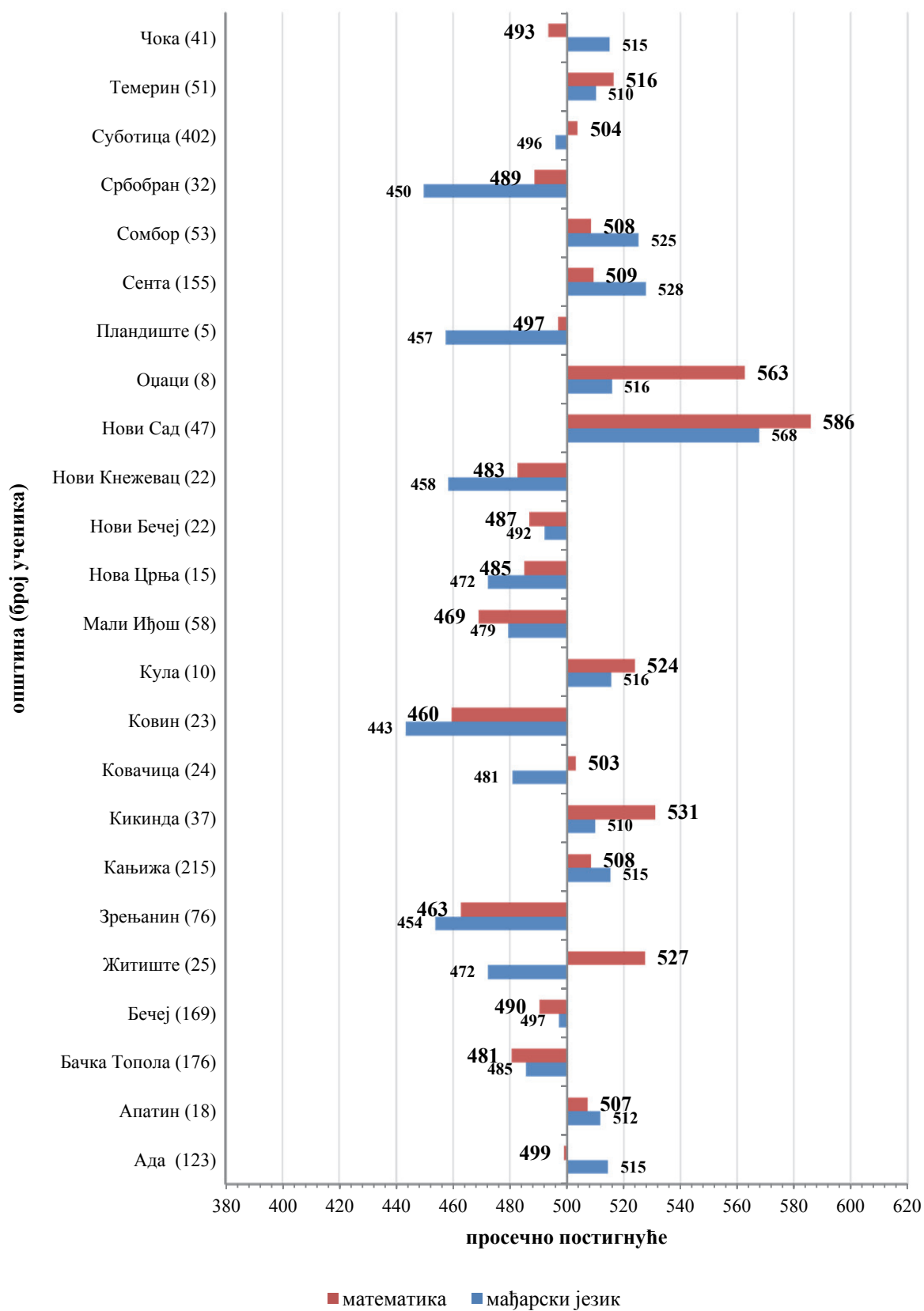
Према подацима приказаним у Прилогу 1 – Табела 2, може се закључити да на тесту из мађарског језика највиши просечни скор имају ученици из Севернобанатског округа (517), док најнижи просечни скор има Јужнобанатски округ (461). Ученици из Јужнобачког округа најуспешнији су на тесту из математике (510), а најмање су успешни ученици из Средњебанатског округа (480).

На нивоу општине, на тесту из мађарског језика и из математике Нови Сад има највиши просечни скор, а Ковин најнижи просечни скор.

На Графикону 9 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика веома је важно имати на уму укупан број ученика у свакој од општина. Наиме, број ученика варира од 5 у Пландишту до 402 у Суботици, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини налази се поред назива општине на графикону.

У сваком округу девојчице имају виша просечна постигнућа од дечака.

Графикон 9. Просечно постигнуће ученика из мађарског језика и математике на нивоу општине

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на албанском језику

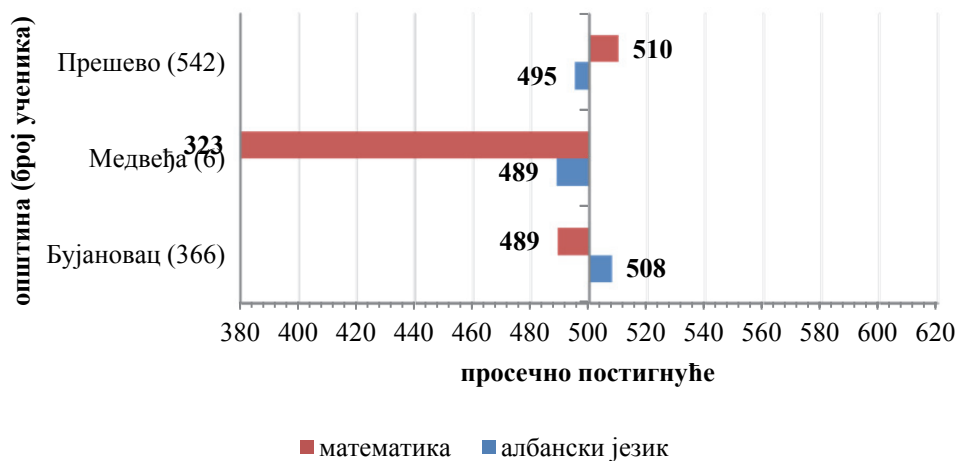
Завршни испит на албанском језику спроведен је у три општине из два округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете, науке и технолошког развоја. **Просечно постигнуће ученика на тесту из албанског језика износи 14,16 бодова, а на тесту из математике 15,03 бода од могућих 20 бодова.**

Према подацима приказаним у Прилогу 1 – Табела 3, може се закључити да на тесту из албанског језика највећи просечни скор имају ученици из општине Бујановац (508), а у остале две општине скор је 495 (Прешево) и 489 (Медвеђа). На тесту из математике ученици из општине Медвеђа показали су лошији резултат од осталих – 323, док је у две општине остварено постигнуће на нивоу просека – Бујановац (489) и Прешево (510).

На Графикону 10 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика веома је важно имати на уму укупан број ученика у свакој општини. Наиме, број ученика варира од 6 у Медвеђи до 542 у Прешеву, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини налази се поред назива општине на графикону.

Девојчице имају виша просечна постигнућа од дечака на оба теста, изузев у општини Медвеђа где на тесту из албанског језика дечаци имају виша просечна постигнућа од девојчица.

Графикон 10. Просечно постигнуће ученика из албанског језика и математике на нивоу општине

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на словачком језику

Завршни испит на словачком језику спроведен је у 10 општина из четири округа, односно две школске управе Министарства просвете, науке и технолошког развоја. **Просечно постигнуће ученика на тесту из словачког језика износи 11,84 бода, а на тесту из математике 10,25 бодова од могућих 20 бодова.**

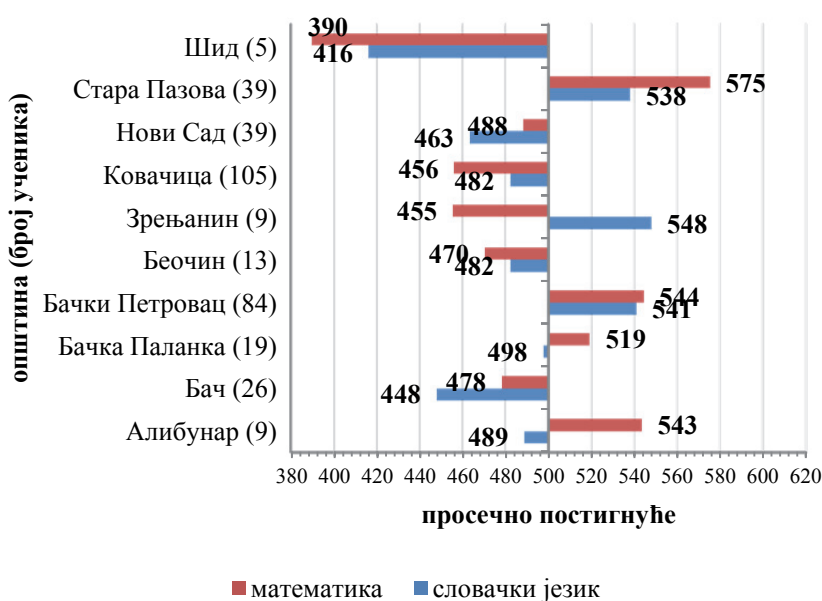
Према подацима приказаним у Прилогу 1 – Табела 4, може се закључити да на тесту из словачког језика највећи просечни скор имају ученици из Средњебанатског округа (553), док су на тесту из математике најуспешнији ученици из Сремског округа (556).

На нивоу општине, на тесту из словачког језика Зрењанин има највиши просечни скор (548), следе Бачки Петровац (541) и Стара Пазова (538), док Шид има најнижи просечни скор (416). Када је реч о математици, општине са највећим постигнућем су Стара Пазова (575), Бачки Петровац (544) и Алибунар (543), док Шид, као и на тесту из словачког језика, има најнижи скор (390).

На Графикону 11 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика веома је важно имати на уму укупан број ученика у свакој од општина. Наиме, број ученика варира од 5 у Шиду до 105 у Ковачици, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини се налази поред назива општине на графикону.

На тесту из словачког језика, у већини општина девојчице су приметно боље у постигнућима од дечака, док на тесту из математике у неким општинама боље резултате постижу девојчице, а у неким другим дечаки.

Графикон 11. Просечно постигнуће ученика из словачког језика и математике на нивоу општине

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на румунском језику

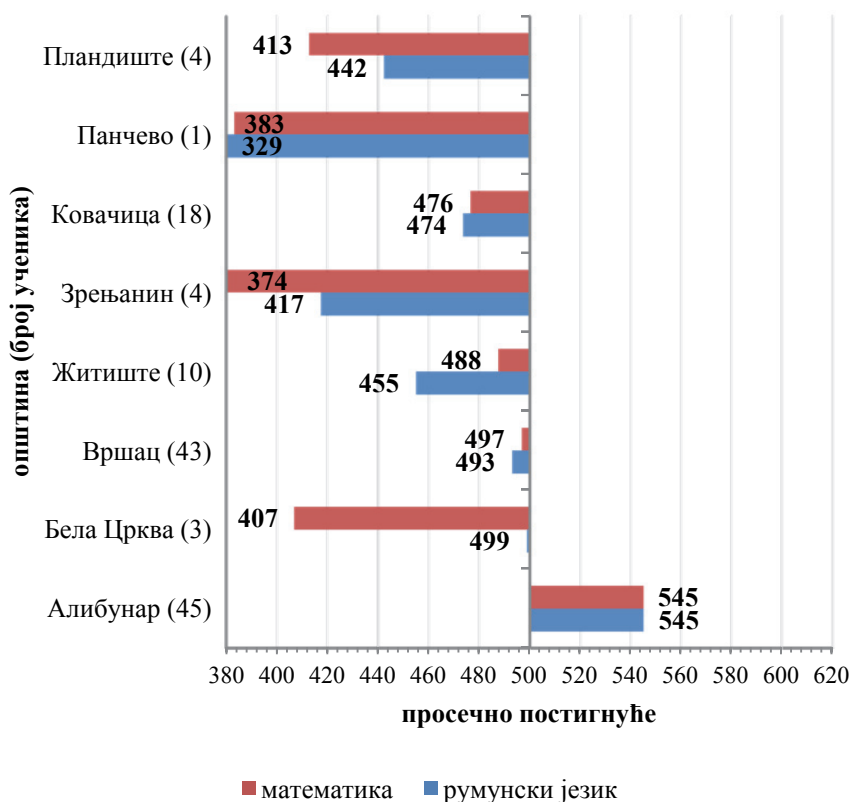
Завршни испит на румунском језику спроведен је у 8 општина из два округа који административно припадају једној школској управи Министарства просвете, науке и технолошког развоја. **Просечно постигнуће ученика на тесту из румунског језика износи 10,80 бодова, а на тесту из математике 8,92 бода од могућих 20 бодова.**

Према подацима приказаним у Прилогу 1 – Табела 5, може се закључити да на тесту из румунског језика и из математике општина Алибунар има највиши просечни скор (545). На тесту из румунског језика најниже постигнуће остварују ученици из општине Панчево (329), а на тесту из математике ученици из општине Зрењанин (374).

На Графикону 12 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика веома је важно имати на уму укупан број ученика у свакој општини. Наиме, број ученика варира од 1 у Панчеву до 45 у Алибунару, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини налази се поред назива општине на графикону.

Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у појединим општинама.

Графикон 12. Просечно постигнуће ученика из румунског језика и математике на нивоу општине

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на русинском језику

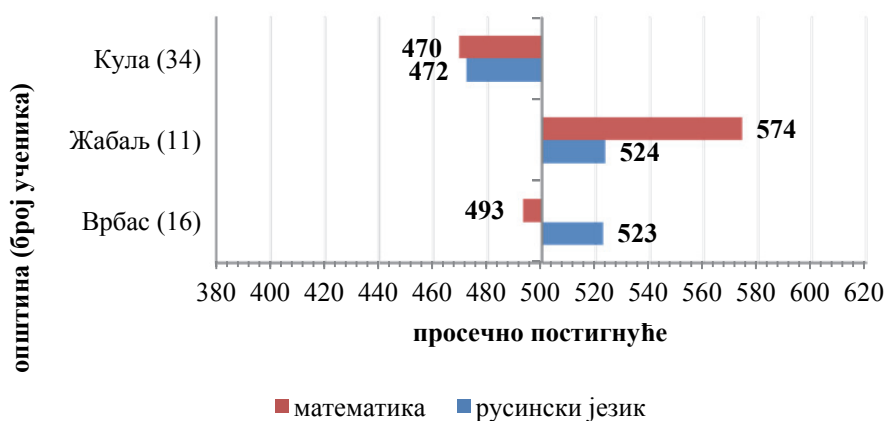
Завршни испит на русинском језику спроведен је у три општине из два округа, односно две школске управе Министарства просвете, науке и технолошког развоја (у Прилогу 1 – Табела 6). **Просечно постигнуће ученика на тесту из русинског језика износи 12,08 бодова, а на тесту из математике 9,73 бода од могућих 20 бодова.**

На тесту из русинског језика и из математике најуспешнији су ученици из општине Жабаљ, док су најмање успешни ученици из општине Кула.

На Графикону 13 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика веома је важно имати на уму укупан број ученика у свакој од општина. Наиме, број ученика варира, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини налази се поред назива општине на графикону.

Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у појединим општинама.

Графикон 13. Просечно постигнуће ученика из русинског језика и математике на нивоу општине

Анализа образовних постигнућа ученика који су испит полагали на хрватском језику

Завршни испит на хрватском језику полагао је 41 ученик из Суботице. **Просечно постигнуће ученика на тесту из хрватског језика износи 12,46 бодова, а на тесту из математике 10,35 бодова од могућих 20 бодова.** Уочава се да је на оба теста постигнут резултат на нивоу републичког просека, али будући да се ради само о једној општини, изостаје графички приказ постигнућа. Резултати указују на то да су девојчице успешније од дечака (у Прилогу 1 – Табела 7).

Анализа образовних постигнућа ученика припадника бугарске националне мањине који су испит полагали на српском језику

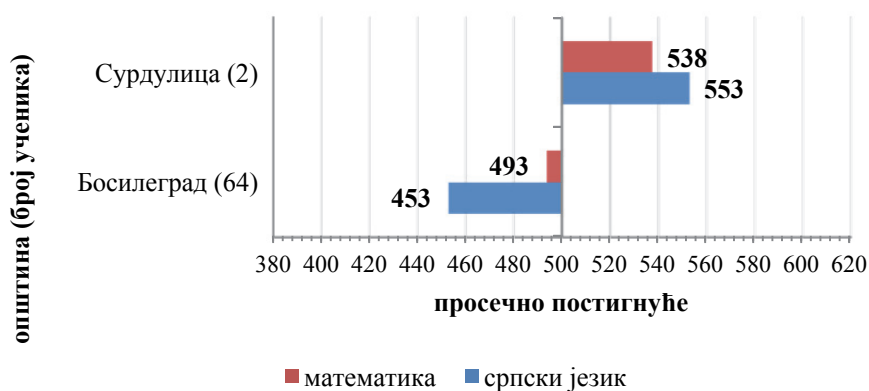
Према постојећим прописима, ученици бугарске националне мањине имају наставу на матерњем језику. Међутим, ова генерација ученика осмог разреда, њих 66 у општинама Сурдулица и Босилеград, похађала је основну школу на српском језику, тако да су и завршни испит полагали на српском језику. **Просечно постигнуће ученика бугарске националности који су испит полагали на српском језику на тесту из језика износи 9,60 бодова, а на тесту из математике 10,39 бодова од могућих 20 бодова.**

Резултати ових ученика су приказани у Прилогу 1 – Табела 8. Може се уочити да су ученици у општини Сурдулица успешнији и на тесту из српског језика и на тесту из математике.

На Графикону 14 приказано је просечно постигнуће ученика на оба теста на нивоу општине. Приликом поређења постигнућа ученика, веома је важно имати на уму укупан број ученика у обе општине. Наиме, у општини Сурдулица су само два ученика, што је релевантан податак, јер је мера добијена на већем броју ученика стабилнија и поузданија. Податак о броју ученика у свакој општини налази се поред назива општине на графикону.

Поређење резултата дечака и девојчица није могуће због малог броја ученика у општинама.

Графикон 14. Просечно постигнуће ученика бугарске националне мањине из српског језика и математике на нивоу општине

5. Школско оцењивање и резултати на завршном испиту

5.1. Оцењивање ученика у основној школи

База података о ученицима који су завршили осми разред и стекли услов за полагање завршног испита садржи и податке о оценама ученика током и на крају школовања. Ови подаци имају значајнији утицај на коначан распоред ученика у средње школе од резултата на завршном испиту, јер од могућих 100 бодова ученик може остварити 60 на основу оцена током основне школе и 40 на завршном испиту. Управо због овог правила, оцене су током вишегодишње реализације прво пријемних, затим квалификационих, а сада завршних испита, увек биле изузетно значајне ученицима, родитељима и наставницима.

Анализа података, изражених кроз оцене из појединачних предмета, просечан успех на крају одређених разреда и број награда у виду дипломе „Вук Караџић” и других посебних диплома, још једном је показала да оцењивање у нашој основној школи има бројне недостатке. Већ дуже време на проблеме у вези са оцењивањем упућују резултати бројних емпиријских истраживања, резултати спољашњег вредновања рада школа и резултати самовредновања који се односе на постигнућа ученика.

5.1.1. Анализа образовних постигнућа ученика носилаца дипломе „Вук Караџић”

Од укупно 67.784 ученика који су приступили завршном испиту у јуну 2013. године, њих 9.563 су носиоци дипломе „Вук Караџић”, што је 14,1% ученика у популацији. Ако се подсетимо да носиоци ове дипломе треба да испуне два озбиљна захтева да би били предложени за награђивање (изузетна постигнућа), чини се готово немогућим да је сваки седми ученик у Србији успео да испуни ове захтеве. У даљој анализи учесталости носилаца дипломе „Вук Караџић” утврђено је да постоје разлике између појединих региона у Србији.

Школске управе у којима се бележи највећи проценат ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” су: ШУ Лесковац (19,7%), ШУ Ниш (17,6%), ШУ Јагодина (17,3%) и ШУ Косовска Митровица (15,6%). Другачије приказано, то значи да је у Школској управи Лесковац сваки пети ученик вуковац, у школским управама Ниш и Јагодина сваки шести ученик, док је у Школској управи Косовска Митровица сваки седми ученик носилац поменуте дипломе. Најмањи проценат ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” бележи се у ШУ Ужице (10,2%) и ШУ Ваљево (10,4%).

У Табели 4 је приказана процентуална заступљеност ученика носилаца дипломе „Вук Караџић”, као и њихово просечно постигнуће из оба предмета према округу. Сагласно процентима који се односе на ниво школских управа, највећи проценат ученика који су носиоци дипломе „Вук Караџић” је у Јабланичком (20,2%), Нишавском (19,5%), Пчињском (19,3%), Пиротском и Косовском (17,6%) и Поморавском округу (17,3%), док је најмањи проценат ученика који су носиоци дипломе „Вук Караџић” у Борском (9,6%) и Пећком (10,0%).

На тесту из српског језика, просечно постигнуће ученика који су носиоци дипломе „Вук Караџић” износи 598, док из математике износи 617 бодова (просечно постигнуће на републичком нивоу износи 500 бодова). Интересантно је приметити да у 30 од укупно 31 округа, ови ученици постижу боље резултате на тесту из математике него на тесту из српског језика.

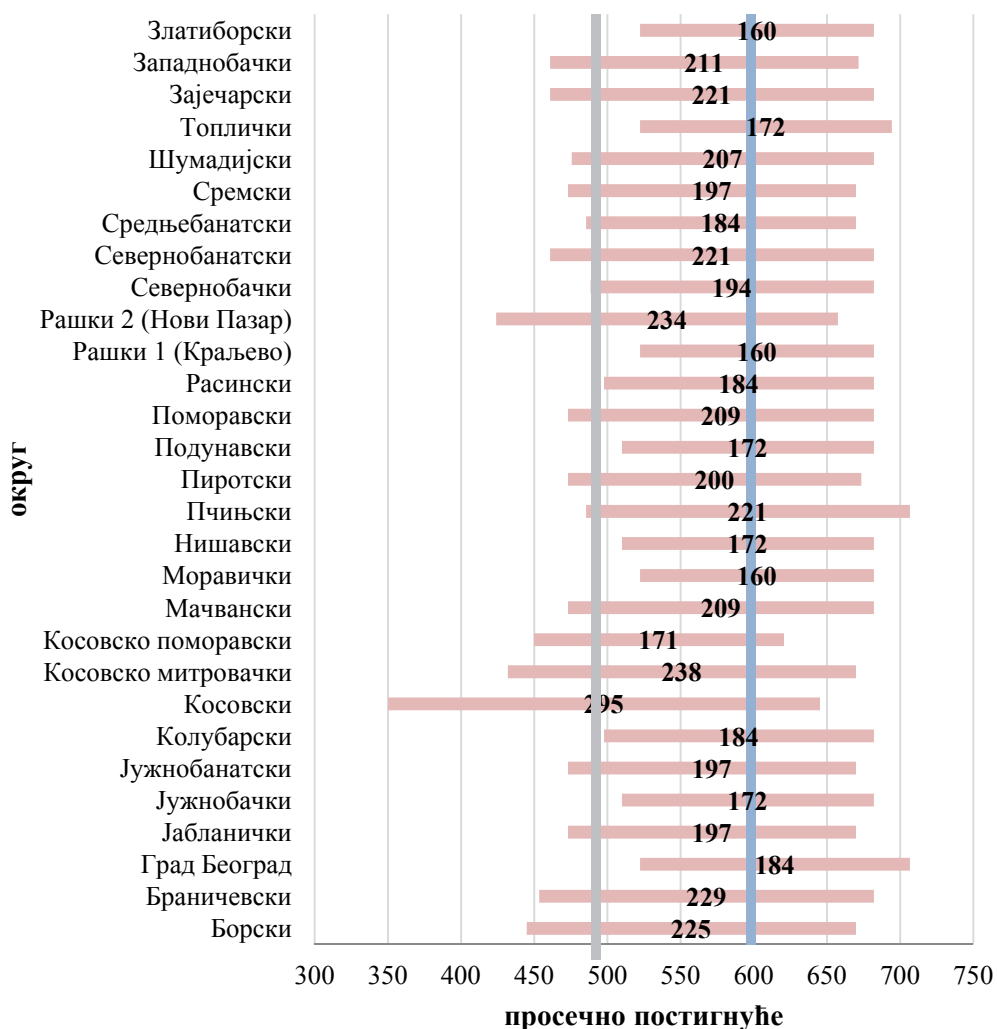
На оба теста, најмање просечно постигнуће вуковаца бележи се у окрузима са подручја Косова и Метохије, а највише просечно постигнуће у Златиборском округу и Београду. Разлике између округа са најмањим и највећим постигнућем на оба теста износе око 100 бодова. Конкретно, то значи да је знање ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” прилично различито, односно да оно варира од округа до округа.

Табела 4. Процентуална заступљеност ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” и њихово просечно постигнуће из српског језика и математике према округу

Округ	Носилац дипломе „Вук Караџић” (%)	Просечно постигнуће	
		Српски језик	Математика
Борски	9,6	577	600
Браничевски	15,6	576	587
Град Београд	13,9	622	633
Јабланички	20,2	581	603
Јужнобачки	15,5	606	629
Јужнобанатски	15,2	584	601
Колубарски	10,4	594	618
Косовски	17,6	525	536
Косовско митровачки	14,9	562	561
Косовско поморавски	14,0	541	563
Мачвански	10,4	592	618
Моравички	11,0	598	626
Нишавски	19,5	607	632
Пчињски	19,3	612	626
Пеђки	10,0	539	579
Пиротски	17,6	580	606
Подунавски	10,3	596	607
Поморавски	17,3	596	609
Призренски	13,8	522	551
Расински	14,9	599	624
Рашки 1 (Краљево)	10,4	609	630
Рашки 2 (Нови Пазар)	11,4	557	580
Севернобачки	16,9	586	599
Севернобанатски	14,2	577	613
Средњебанатски	14,4	587	596
Сремски	11,9	587	612
Шумадијски	13,2	585	612
Топлички	10,7	605	621
Зајечарски	15,6	585	610
Западнобачки	11,8	583	619
Златиборски	10,2	611	639

Поред приказивања просечног постигнућа ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” на оба теста на нивоу округа, важно је истаћи разлике и унутар самог округа. На Графикону 15 и Графикону 16 вертикална плава линија означава просечно постигнуће вуковаца на републичком нивоу, док вертикална сива линија означава просечно постигнуће свих ученика (републички просек). Стубићи розе боје приказују распон постигнућа које вуковци остварују у одређеном округу (распон је означен бројем).

Графикон 15. Приказ распона просечног постигнућа из српског језика ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” према округу

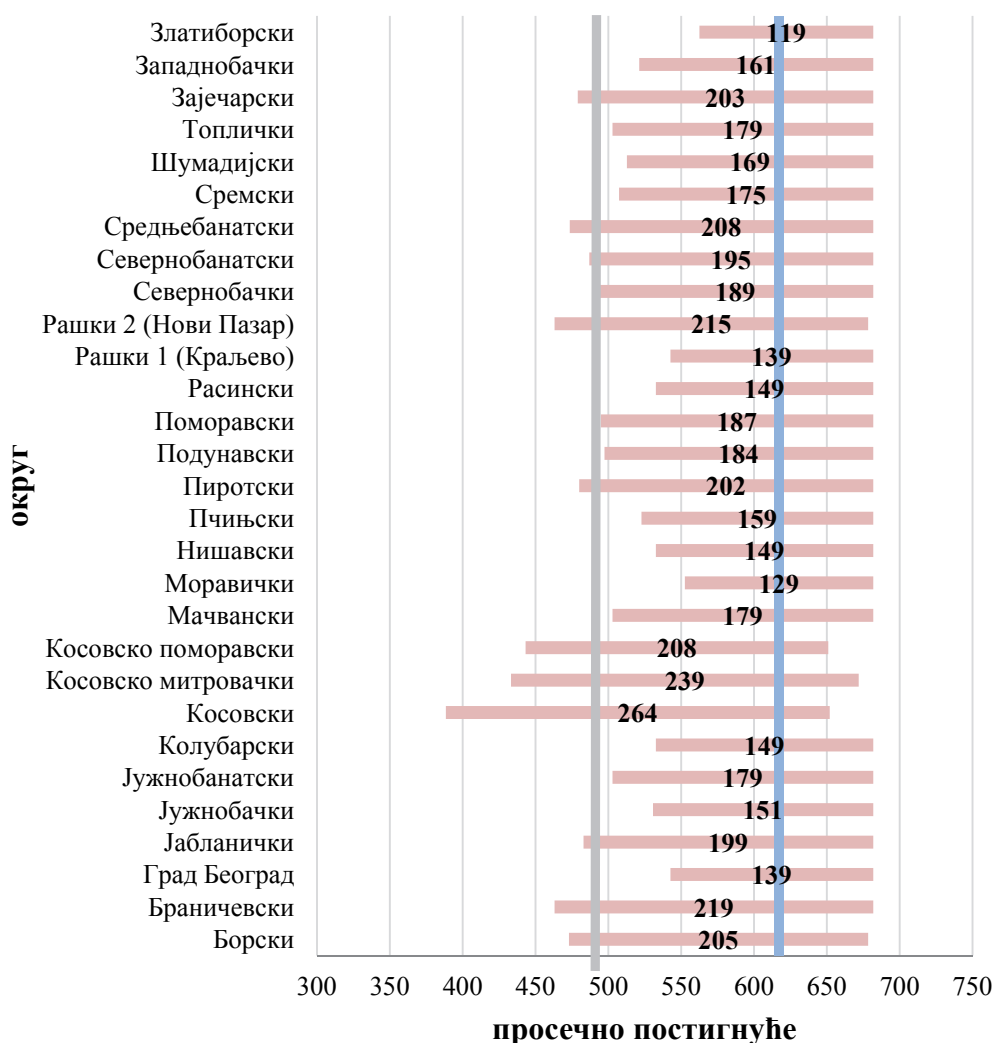

Напомена: Због малог броја ученика у Пећком и Призренском округу није било могуће израчунати распон.

На тесту из српског језика највећи распон се бележи у Косовском округу (295 бодова), Косовско-митровачком (238 бодова) и Рашком 2 – Нови Пазар (234 бодова). У наведеним окрузима постоји велика варијабилност просечног постигнућа ових ученика на тесту (док неки вуковци остварују 350, неки други остварују 650 бодова).

Када се у обзир узму постигнућа вуковаца у односу на републички просек, долази се до податка да чак у 21 округу поједини вуковци остварују резултат који је испод републичког просека.

Графикон 16. Приказ распона просечног постигнућа из математике ученика носилаца дипломе „Вук Караџић” према округу

Напомена: Због малог броја ученика у Пећком и Призренском округу није било могуће израчунати распон.

На тесту из математике највећи распон се бележи у Косовском округу (264 бодова), Косовско-митровачком (239 бодова) и Рашком 2 – Нови Пазар (215 бодова). У наведеним окрузима постоји велика варијабилност просечног постигнућа ових ученика на тесту (док неки вуковци остварују 390, неки други остварују 650 бодова).

Када се у обзир узму постигнућа вуковаца у односу на републички просек, долази се до податка да у 14 округа поједини вуковци остварују резултат који је испод републичког просека.

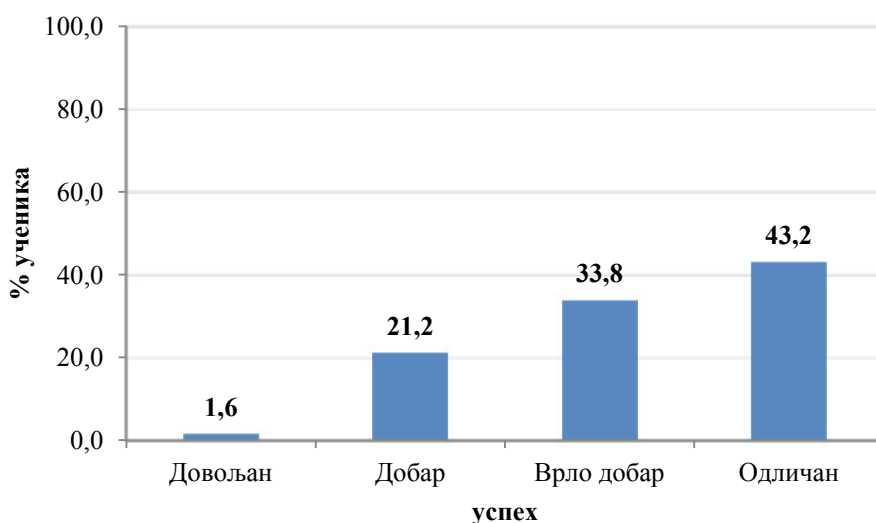
5.1.2. Анализа образовних постигнућа ученика у односу на општи успех и школске оцене

Општи успех ученика у шестом, седмом и осмом разреду бодује се приликом уписа ученика у средње школе, због чега је ученицима веома стало да остваре најбољи општи успех у овим разредима. Уочава се врло сличан тренд општег успеха у сва три наведена разреда.

Аритметичка средина општег успеха ученика осмог разреда износи 4,09, а стандардна девијација 0,794. Највећи број ученика има просечан успех 5,00, а веома је мало ученика чији је просек мањи од 3,00. Уочава се да је релативно мали број ученика са успехом око 3,40 или 4,40 у односу на број ученика који остварују успех 3,60 или 4,60. Ова тенденција указује на попустљивост наставника, који су много чешће спремни да на општи успех ученика утичу тако што ће давањем више (незаслужене) оцене ученика преместити из категорије добрих у категорију врло добрих, а ученика из категорије врло добрих преместити у категорију одличних.

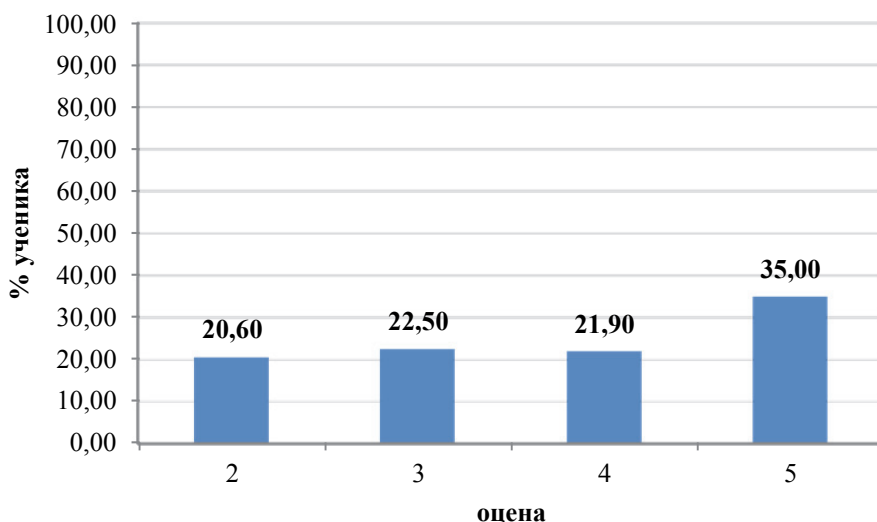
Ради боље прегледности резултата, успех ученика је приказан у односу на пет категорија, као што је представљено у Графикону 17. **Уочава се да готово половина ученика остварује одличан успех (43,2%), трећина ученика остварује врло добар успех (33,8%), а петина ученика остварује добар успех (21,2%).**

Графикон 17. Дистрибуција општег успеха ученика у осмом разреду

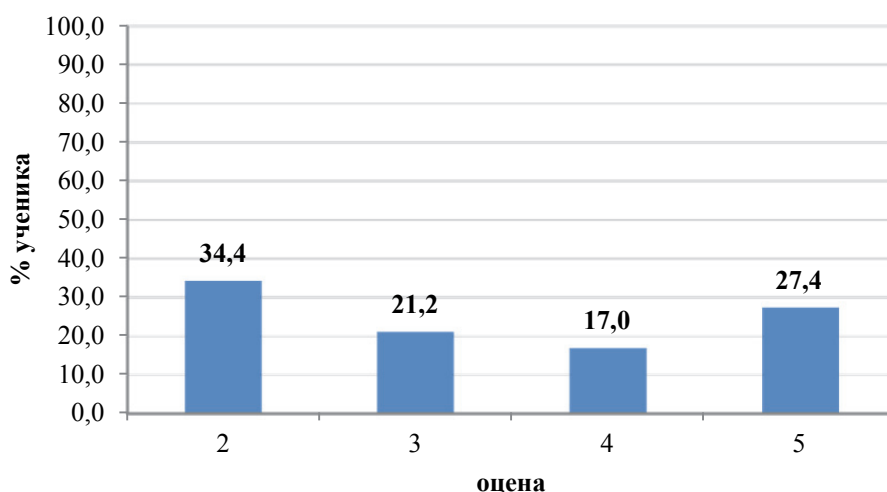
Дистрибуција оцена из српског језика и математике у осмом разреду приказана је на графиконима 18 и 19. Уместо петостепене, оцене су приказане на четворостепеној скали, будући да је најнижа могућа оцена 2, јер је то био услов за приступање завршном испиту.

Графикон 18. Дистрибуција ученичких оцена из српског језика у осмом разреду

Више од трећине ученика (35,0%) има оцену 5 из матерњег језика у осмом разреду, а прилично уједначен проценат ученика (око 20,0%) има оцене 2, 3 и 4. Добијена дистрибуција оцена је у извесној мери неочекивана, због великог процента ученика са највишом оценом.

Графикон 19. Дистрибуција ученичких оцена из математике у осмом разреду

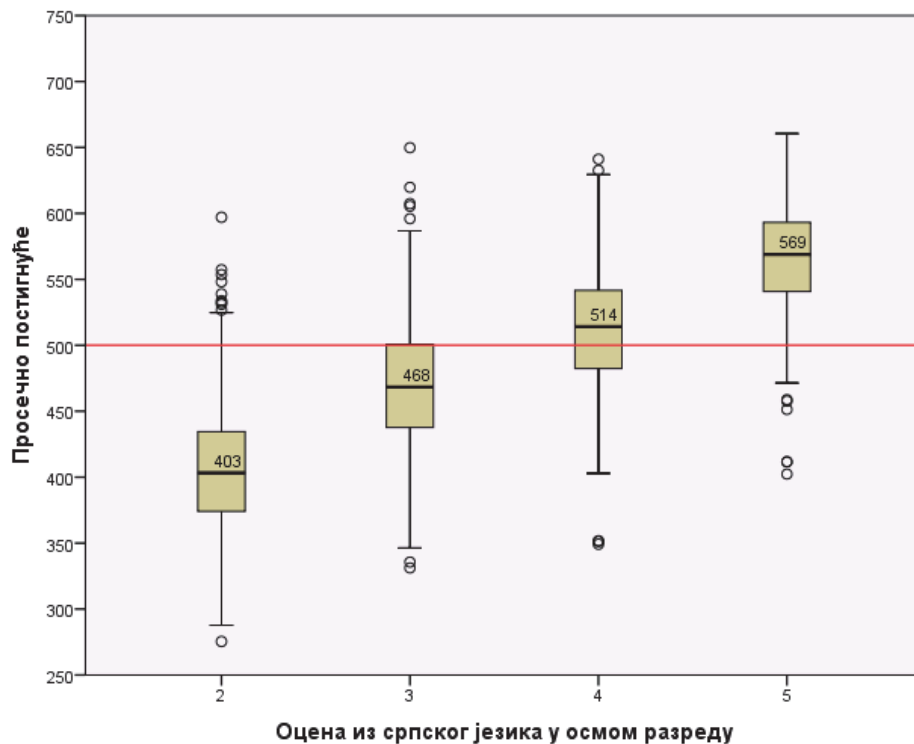
За разлику од оцена из српског језика, оцене из математике у осмом разреду дају другачију кривуљу расподеле. **Око трећине ученика осмог разреда (34,4%) има оцену 2, док четвртина ученика (27,4%) има оцену 5, а најмањи проценат ученика има оцену 4.** Добијена дистрибуција оцена је у извесној мери неочекивана, због великог процента ученика са најнижом и највишом оценом.

Да би се утврдило у којој мери су школске оцене повезане са постигнућем на тестовима, спроведене су одговарајуће анализе. Графикони који следе у функцији су утврђивања расподеле постигнућа ученика на тестовима из српског језика и математике

у односу на њихову школску оцену. Хоризонтална црвена линија представља републичко просечно постигнуће (500 бодова).

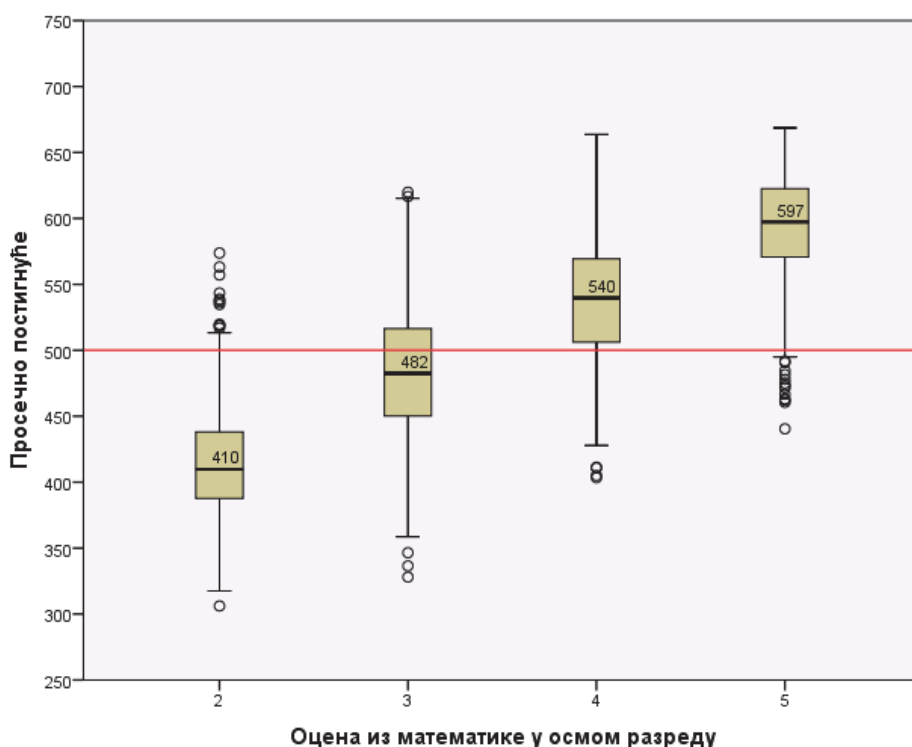
Правоугаоници, којима је приказана расподела постигнућа ученика у односу на оцену, обухватају постигнућа 50% случајева (ученика). Линија унутар правоугаоника означава постигнуће изнад и испод којег се налази по 50% случајева (ученика). То значи да у групи ученика који имају оцену 2, 50% случајева се налази изнад постигнућа од 403 бода.

Графикон 20. Приказ постигнућа ученика на тесту из српског језика у односу на оцену из српског језика

Генерално посматрано, може се закључити да ученици са вишим оценама из српског језика постижу бољи резултат на тесту из српског језика, што се сматра очекиваним трендом. Међутим, увидом у расподелу приказану графиконом 14, може се уочити да критеријуми за школске оцене значајно варирају од школе до школе. То значи да ученици са различитим оценама могу да постигну исти резултат на тесту (ученик са оценом 2 у некој школи постиже исти резултат као ученик са оценом 5 у некој другој школи). Дакле, ученици могу да остваре просечно постигнуће на нивоу Републике (црвена хоризонтална линија), без обзира на оцену коју имају из предмета.

Графикон 21. Приказ постигнућа ученика на тесту математике у односу на оцену из математике

Сличан тренд у погледу односа постигнућа и школске оцене уочава се и у математици, што указује на варијабилност критеријума оцењивања од школе до школе, али у мањој мери него што је то случај са српским језиком.

Утврђивањем повезаности између оцене из српског језика и математике и постигнућа на тестовима, утврђено је да постоји статистички значајна повезаност, забележена на нивоу поузданости $p < 0,001$. Повезаност између оцене из српског језика и постигнућа на тесту из српског језика је умереног интензитета ($r = 0,617$), док је повезаност између оцене из математике и постигнућа на тесту из математике нешто већа ($r = 0,721$).

На основу висине добијених коефицијената корелације, постоји индиција да оцена није базирана искључиво на знању. Другим речима, иако су оцене ученика у приличној мери одраз њиховог знања, висина корелације указује на утицај других чинилаца за оцењивање.

У односу на све презентоване анализе које се односе на оцене ученика који приступају завршном испиту, може се извести неколико закључака који говоре о квалитету оцењивања у основној школи:

1. Диплома „Вук Караџић”, која би требало да се додељује ученицима са изванредним резултатима у свим наставним предметима и са освојеним наградама на такмичењима, временом је постала средство за додатно похваљивање ученика са одличним успехом. Очигледно је да се критеријуми за доделу ове дипломе тумаче у различитим регионима Србије на различите начине, што је девалвирало значај и функцију ове дипломе. Недвосмислени показатељи недоследне примене критеријума за доделу диплома су, поред великог броја носилаца ове дипломе, и њихова постигнућа на тестовима, која у неким случајевима не досежу ни републички просек.

2. Општи успех ученика осмог разреда има неправилну расподелу у којој је највише одличних ученика. Уколико би овај резултат био објективан, могли бисмо рећи да је наша основна школа прилично лака за ученике. Међутим, реалност је сасвим другачија, о чему сведоче бројни докази о успеху ученика у средњој школи и на високошколским институцијама, као и о постигнућу на националним и међународним испитивањима.

3. Дистрибуција оцена из српског језика које имају ученици осмог разреда указује на генерално висока постигнућа ученика у овом предмету. У односу на фонд часова и програмске захтеве, очекивало се да ће у овом предмету дистрибуција оцена бити правилнија, а најмање се очекивало да ће кривуља на графикону бити узлазна. Поред очекиване повезаности између оцене и постигнућа, утврђено је да су критеријуми за школску оцену прилично варијабилни, тако да на основу оцене не можемо бити сигурни у ниво знања ученика.

4. Оцене из математике у осмом разреду, за разлику од српског језика, показују да постоји груписање око највиших и најнижих оцена, што нас упућује на додатно испитивање сложености захтева који се постављају пред ученике у односу на циљеве наставе математике и стандарде постигнућа. Поред очекиване повезаности између оцене и постигнућа, утврђено је да су критеријуми за школску оцену прилично варијабилни, тако да на основу оцене не можемо бити сигурни у ниво знања ученика.

За доносиоце одлука у систему образовања и васпитања презентовани закључци у вези са оцењивањем ученика у основној школи један су од најјачих аргумената за постојање завршног испита на крају основне школе. Постојеће оцене из појединачних предмета и оцене општег успеха свршених основаца не дају информације о нивоу и квалитету знања ученика и не могу се са довољно поверења користити у утврђивању квалитета образовања у основној школи. У односу на права ученика, веома нејасни критеријуми оцењивања који варирају од школе до школе, од региона до региона, доводе у питање правичност селекције ученика при упису у средњу школу. У таквим околностима у најнеповољнијем положају су ученици који имају висока постигнућа, а школују се у школама где је критеријум оцењивања висок.

5.2. Школски извештаји

Након првог завршног испита који је одржан у јуну 2011. године, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања припремио је извештаје за школе са релевантним показатељима успеха ученика, који имају вишеструку употребну вредност за развој школе. На садржај и структуру ових извештаја највише су утицали наставници, стручни сарадници и директори школа, који сматрају да је у планирању развоја школе и унапређивању наставе потребно користити прецизне и мерљиве податке.

На основу извештаја, свака школа треба да анализира резултате учења у односу на прописане стандарде образовања за два наставна предмета, али и да упореди школска постигнућа са постигнућима на нивоу општине, округа, школске управе и Републике.

Образовна постигнућа ученика један су од најважнијих показатеља остварености циљева и задатака образовања и васпитања, односно квалитета рада сваке школе и предмет су самовредновања рада школе и спољашњег вредновања. Анализа резултата на завршном испиту осигурава да процес самовредновања у школи буде утемељен на објективним и поузданим подацима и да се развојни приоритети и циљеви ускладе са реалним стањем и потребама. У процесу спољашњег вредновања, резултати завршног испита посматрају се као показатељи квалитета рада школе у области квалитета постигнућа ученика и утичу на укупну оцену квалитета рада школе.

Резултати ученика на завршном испиту у Републици Србији приказани су преко стандардизоване скале, што омогућава поређење резултата више генерација ученика. Резултати школе су приказани посебно за матерњи језик и математику.

Извештај⁹ за школе садржи анализе и приказе резултата који се односе на:

- поређење постигнућа школе из српског/матерњег језика и математике са просечним постигнућем на нивоу општине, округа, школске управе и Републике;
- поређење постигнућа одељења из српског/матерњег језика и математике;
- дистрибуцију постигнућа ученика из српског/матерњег језика и математике у односу на оцене ученика из ових предмета на крају VII и VIII разреда;
- постигнућа ученика на нивоу области стандарда и на нивоу задатака;
- остварено постигнуће ученика у односу на утврђене нивое постигнућа.

⁹ Пример школског извештаја налази се у Прилогу

6. Закључци и препоруке

Министарство просвете, науке и технолошког развоја и Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања су, у складу са својим надлежностима, припремили све да се у 2013. години завршни испит на крају основног образовања и васпитања спроведе на начин који обезбеђује објективне и поуздане податке о постигнућима ученика који завршавају основно образовање и васпитање. У односу на претходне две године, видљиво су побољшане процедуре у свим фазама испита и прецизиране су одговорности главних учесника у испиту. Међутим, озбиљни пропусти у фази штампања тестова довели су до доношења одлуке о томе да се, због праведније селекције ученика приликом уписа у средњу школу, резултати завршног испита не уваже.

Унапређени *Приручник за спровођење завршног испита на крају основног образовања и васпитања* био је сигуран ослонац за правилно и уједначено поступање школских комисија, дежурних наставника, супервизора, комисија за прегледање и оцењивање, ученика и представника Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Иако је регуларност спровођења испита доведена у питање, анализе резултата дале су релевантне податке о нивоу и квалитету знања ученика. Будући да је на испиту употребљен тест знања из математике који није могао бити доступан ученицима, као што је то био тест из српског језика, у резултате који се односе на математику можемо имати потпуно поверење. Када је у питању тест из српског језика, пошто се републичко просечно постигнуће ученика не разликује битно од постигнућа из претходне две године, можемо да претпоставимо да највећи део популације није имао тест пре полагања испита.

Различите врсте података који су добијени пре, током и након испита (пробни завршни испит, завршни испит, психометријска анализа тестова, извештаји супервизора, извештаји комисија за завршни испит, повратне информације из школа и др.) биће употребљени за унапређивање процеса завршног испита, за осмишљавање различитих активности, за пружање подршке школама у процесу самовредновања и вредновања и за праћење индикатора образовања које је утврдио Национални просветни савет.

У односу на презентоване налазе који се односе на организацију и спровођење испита и резултате које су постигли ученици, предлаже се даљи рад на унапређивању процеса, који би се односио на доследну примену правила и процедура у свим фазама припреме и спровођења испита, а посебно у фазама штампања, дистрибуције и чувања испитног материјала. Препоручује се да се за сваку циљну групу која је укључена у реализацију завршног испита додатно прецизирају обавезе и одговорности, као и консеквенце у случају непоштовања процедура. То значи да директоре, дежурне наставнике, супервизоре и прегледаче тестова треба упозорити на обавезу професионалног поступања у свим фазама завршног испита, али и на последице непрофесионалног понашања. Иако су се позиције и улоге дежурних наставника, а

посебно супервизора на завршном испиту показале као потпуно оправдане, анализе процеса и резултата завршног испита указују на то да у њихове извештаје не можемо имати поверење.

Циљна група директора основних школа, који су по правилу и председници школских испитних комисија, захтева додатну подршку у развоју професионалног и одговорног понашања пре, током и након реализације завршног испита. Иако су обавезе и одговорности директора школа веома прецизно одређене у *Приручнику о спровођењу завршног испита*, извештаји супервизора и просветних саветника из 2011, 2012. и 2013. године указују на то да неки директори чине озбиљне пропусте у поштовању процедура на завршном испиту. Будући да према њима до сада нису предузете мере, све је веће негодовање запослених у школама, који се залажу за професионално понашање у коме ће сви ученици имати једнаке услове за успех.

Иако оцене и оцењивање у основној школи нису били главни предмет истраживања, анализе су показале да су све функције оцењивања озбиљно доведене у питање. Због тога је потребно да се осмисле и примене мере и интервенције које ће довести до реафирмације функција оцењивања и до тога да се у оцене може имати веће поверење.

У целини гледано, препоручује се доношење додатних мера за све учеснике у испитином процесу које ће гарантовати регуларно спровођење завршног испита. Све договорене мере за унапређивање завршног испита треба да буду унете у *Приручник о спровођењу завршног испита*, а теми регуларности испита треба посветити дужну пажњу на састанцима који се организују у сусрет наредном завршном испиту.

Искуства из претходне три године реализације завршног испита показала су да је потребно благовремено и синхронизовано деловање Министарства просвете, науке и технолошког развоја (сектора који је надлежан за координацију рада школских управа) и Завода за вредновање квалитета образовања и васпитања у планирању и реализацији свих активности током припреме и спровођења испита. Овде, пре свега, мислимо на припрему обавештења, инструкција, упутстава, као и на састанке и обуке који су искључиво посвећени осигурању квалитета завршног испита. Због тога је важно да се одмах по анализирању резултата овогодишњег испита приступи припремама завршног испита за 2014. годину, који због предвиђеног садржаја и обима захтева још виши ниво координације рада.

ДИРЕКТОР

Мр Драган Банићевић

